

A közös jogkezelés új kihívásai a modern szerzői jogban

**A mű mint digitális tartalom kezelésével és védelmével kapcsolatos
szabályozási irányok az Európai Unióban**

Jelige: „közös út(vesztő)”

Tartalomjegyzék

Címloldal	1
Tartalomjegyzék.....	2
Bevezetés	4
1. A szerzői jog története és alapintézményei	5
1.1 A szerzői jog fejlődéstörténete	5
1.2 A szerzői jog magyar szabályozásának vázlata	8
1.3 A szerzői jog nemzetközi szabályozása, nemzetközi egyezmények	9
1.4 A közös jogkezelés intézményi kialakulása és jelentősége	12
2. A modern technika hatása a szerzői művek felhasználására	15
2.1 Veszélyek	15
2.2 A szerzői jogi tartalmak tipikus felhasználási módja és a lehetséges jogsértésmódok	16
2.2.1 Irodalmi művek, könyvek	16
2.2.2 Zeneművek	17
2.2.3 Filmek	18
2.2.4 Számítógépes játékok és szoftverek	19
2.2.5 Összegzés	19
3. A közös jogkezelés a hazai szerzői jogi szabályozás tükrében	20
3.1 A közös jogkezelésről általában	20
3.2 A közös jogkezelő szervezetek a magyar szerzői jogban	22
3.2.1 A közös jogkezelő szervezetek honi szabályozásának történeti vázlata	22
3.2.2 A közös jogkezelő szervezetek jogállására vonatkozó főbb szabályok a hatályos magyar szerzői jogban.....	24
4. Az Európai Unió és a közös jogkezelés kihívásai	26
4.1 Előzmények – a szerzői jog az Európai Unióban	26
4.2 A közös jogkezelés az EU-jogában.....	29
4.2.1 A közös jogkezelés mint szerzői jogi jogintézmény és mint versenykorlát általában	29
4.2.2 A közös jogkezelés intézményének EU-síkon történő értékelése eseti döntések tükrében.....	30

4.2.2.1 A Bíróság elvi élű döntései	30
4.2.2.2 A Bizottság aktivitása.....	32
4.2.3 Jogalkotási kezdeményezések és eredmények	34
4.3 Távlatok, problémák.....	38
Irodalomjegyzék.....	40
Hivatkozott jogszabályok jegyzéke.....	42
Hivatkozott internetes oldalak	42

Bevezetés

Hétköznapi, megszokott életünket olyan mértékben érinti a modern technológiák elterjedése, hogy használatuk révén szinte biztosak lehetünk benne, hogy valamilyen szerzői jogi védelem alatt álló tartalmat, művet olvasunk, vagy nézünk, illetve használunk fel - tulajdonképpen az esetek jelentős részében - észrevétlenül. Azzal hozhatjuk ezt összefüggésbe, hogy mind a gazdasági életben, ezen belül is legjelentősebben az üzleti szférában, mind a közszolgáltatot érintve, illetve különösen a magánszemélyek közötti cserekapcsolatok tekintetében áttevődött a hangsúly a fizikai termékekről a szellemi termékek fogyasztására. A fizikai valóság mellé a virtuális valóság lépett, ráadásul ez a folyamat a jövőben várhatóan tovább erősödik majd. Nem lehet tehát kérdéses a közös jogkezelő szervezetek kialakulásának „miértje”, ahogy létezésük fontossága sem. Hiányuk esetén ugyanis végtelen számú felhasználóval találná magát szemben az alkotók – hozzájuk képest - elenyésző száma, eredményül hozva azt a logikus következményt, hogy lehetetlen a felhasználásokat egyénileg nyomon követni.

Meggyőződésem, hogy a felhasználások fokozott száma és technikai egyszerűsödése okán minden eddiginél jobban előtérbe fog kerülni a szellemi termékek jogvédelmének a kérdése. Elegendő, ha az internethasználatra, a modern kommunikációs eszközök terjedésére, a digitális éra kihívásaira gondolunk. És hogy miért? A válasz a kutatások eredményeiben rejlik, miszerint az elkövetkezendő tíz-tizenöt évben a mobil illetve vezeték nélküli eszközök gyors elterjedése minőségi változást okoz az internet fejlődésében. Kulcsszerephez jut majd a magánszektor, kiváltképpen a fenntartható üzleti modell kialakításában, ennek következményeként az e-gazdaság részaránya a teljes gazdaságon belül az azt megelőző tendenciához hasonlatos dinamizmussal fog majd tovább növekedni.¹

Rendkívül fontos említést tenni a technika szerzői jogra gyakorolt hatásáról is, vagyis azoknak az újabb problémáknak a felszínre bukkanásáról, amelyek az internet jogi szabályozása, részleteiben úgymint illetékesség, hatályos jog, adatvédelem stb. merülnek fel, hiszen általános érvényű, hogy a szerzői jogok szerepe az internet fejlődésében napjainkban is vitatott.² Tekintve például, hogy a széles körben elterjedt és közkedvelt „e-book” nyílt lehetőséget kínál a technikai fejlettség révén a hordozó eszköz és tartalmának szétválasztására, el kell fogadnunk, hogy ma már egyre többen és többen vannak, akik nem az

¹ Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács: Égen-földön informatika Az információs társadalom technológiai távlatai. Budapest, Typotex Kiadó, 2008. 204. oldal

² Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács: Égen-földön informatika, 205. oldal

utánozhatatlan érzést nyújtó antik könyvlap-illat miatt szeretnek ténylegesen a kezükben tartani egy világirodalmi művet.

Minderre ráadásként az emberek otthonában előbb-utóbb összeolvad a számítógép, a telefon és a televízió. A jövőt képezi az interaktív televíziózás: a műsorszóró, az internetes, az e-mail, a telefonos illetve a WAP-os funkciók bevonása a televíziós szolgáltatásba. A konvergencia lényege tehát, hogy a különböző funkciójú kommunikációs eszközök eggyé fonódnak össze, így egy integrált felhasználói felületen érik el a végfelhasználót az eltérő kommunikációs csatornák és médiumok, amelyek a konvergencia hatásaképpen maguk is egyre szorosabb kapcsolatba lépnek egymással.³

Dolgozatomban a vázolt technika fejlődésére is figyelemmel a közös jogkezelés mint sajátos – tömeges műfelhasználásokra „szabott” - szerzői jogi jogintézmény jogi környezetének változásait igyekszem feldolgozni és feltárni. Előzményként rövid történeti áttekintés szemlélteti a modern technika szerzői jog kialakulásában, fejlődésében játszott szerepét és a felhasználásokra, jogsértésekre gyakorolt hatását, átvezetve az Olvasót a közös jogkezelés intézménye múltjának, magyarországi megvalósulási formáinak bemutatására, amit az európai uniós tagságunk révén a hazai közös jogkezelés jelenét, jövőjét is markánsan érintő közösségi szabályozási koncepciók felvázolása követ.

1. A szerzői jog története és alapintézményei

1.1 A szerzői jog fejlődéstörténete

A szellemi alkotások már a kezdetektől fogva jelentős tényezőként szerepeltek az ember önmegvalósító folyamataiban és a társadalmi fejlődésben. A szellemi alkotómunka sajátos formájaként a valóság esztétikai megjelenítése, művészeti eszközökkel való elsajátítása már a korai társadalmakban megmutatkozott. Az ókor korai időszakában viszonylagos önállósággal kezelt kategóriákká növekedett a művészi és irodalmi tevékenység mint szellemi alkotás, megannyi más jogviszonyt keletkeztető cselekvéssel egyetemben. Nem csoda hát, ha a jog fejlődését tükröző első írott emlékek is szintén ebből az időszakból maradtak ránk.⁴ Ha

³ <http://www.piacessprofit.hu/egyeb-cikkek/a-konvergencia-kora/> [2012. 10. 15.]

⁴ BENÁRD Aurél és TÍMÁR István (szerk.) A szerzői jog kézikönyve. Budapest, KJK-KERSZÖV, 1973. 11-13. oldal

Drakón vagy éppen Justinianus műveire gondolunk, észrevehető, hogy ezekben a szerzői jog csíráira sem történik utalás. A szerzőség tudatának és társadalmi elismertségének kialakulását tehát alanyi jogi védelem még nem követte. S noha a római jogban már léteztek szerződések arra, hogy irodalmi munkák többszörözése lehetővé váljon, megállapítható, hogy ezek az ügyletek szerzői jogi oltalmat nem keletkeztettek, hiszen a jogforrások nem említik az írói művek többszörözésének jogát, így nyilvánvaló, hogy erre vonatkozó kereset sem létezett a fennálló igény érvényesítésére.⁵

A normatív értelemben vett szerzői jog fejlődéstörténetének kezdeteiről – a nyomdatechnika korszakos találmánya elterjedésének következményeként felépült középkori privilégiumrendszer előzményével és örökségével - a polgári társadalmak hajnalától beszélhetünk. Azonban ahhoz, hogy a magánjog e ius speciáléja kialakulhasson, meg kellett teremteni az alkotások ipari-kereskedelmi hasznosításának mind a technikai, mind pedig a kereskedelmi feltételeit. „A szerzői jog az ipari árutermelés kibontakozásának köszönheti megszületését, és történeti gyökerei az iparvédelem talaján növekedtek önálló hajtássá.”⁶ Nyilvánvaló, hogy e folyamatot a papírgyártás és az arra épülő nyomdaipar hozta közelebb az egyre bővülő olvasóközönség szüntelen érdeklődése miatt. A szerzői jog tehát a Gutenberg-éra „szülötte”.

Elsőként Angliában jutott el odáig a hűbéri keretek között érlelődő kapitalizmus, hogy a társadalmi viszonyokat új irányba formálja át. Anna királynő statútumának a kiadásához az a probléma vezetett, hogy a könyvkiadók monopóliuma lejárt, kiadói jogaikat nem tudták megújítani.⁷ Petíciót nyújtottak be a parlamenthez, amelyben az akkori értelemben vett copyright létrehozását kérték, elsőnek a szerzők részére megállapítottan. A Statútum 14 évig terjedő átruházható monopóliumot biztosított, és egyszeri alkalommal lehetővé tette ennek meghosszabbítását még egyszer ugyanennyi időtartammal. Az angol copyright valójában két különböző érdek egyesítéséből keletkezett: egyrésztől figyelemmel kell lenni arra a tényre, hogy a kiadók gazdaságilag érdekeltek voltak abban, hogy megtilthassák az általuk kiadott könyvek másolását, másrészt pedig domináns érdekként volt jelen a szerzők részéről az az igény, hogy a műveik fölött szabadon rendelkezhessenek. Megjegyzendő, hogy mindezek eszmei forrásaként az Locke-i alapelv szolgált, mely szerint mindenkit megillet a saját munkájából származó haszon.⁸

⁵ NÓTÁRI Tamás: A magyar szerzői jog fejlődése. Szeged, Lectum Kiadó, 2010. 21. oldal

⁶ BENÁRD és TÍMÁR: 17. oldal

⁷ Statute of Anne, 1709-10, 8 Anne c. 19

⁸ GERVAIS, Daniel: The Changing Role of Copyright Collectives in: Collective Management of Copyright and Related Rights szerk: Daniel Gervais, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 6. oldal

A polgárság másik nagyszabású forradalma Franciaországban játszódott le. Az angol gyökerű szerzői tulajdon ugyan kompromisszumok útján érvényesült a francia forradalom idején, mégis - Diderot által - elsőprő módon győzött a feudális privilégiumok közjogi rendje felett, és közvetlen módon nyert kifejezést a konvent szerzői jogot érintő dokumentumaiban. Az angol rendszerrel ellentétben egy csapásra megszüntette a privilégiumokat. Szabad rendelkezést biztosított a szerzők számára műveik publikálása felett. Mindennek oka pedig a társadalmi szükségszerűség volt, amely az – ekkor még jellemzően tulajdonjogi szemléletű - szerzői jogot életre hívta. Kezdetben a színpadi művek szerzőinek jogvédelmére vonatkozott, később vált általánossá. Az 1793. évi július 19-24-ei szerzői jogi törvény már címében is kifejezésre juttatja, hogy az a szerzők, a zeneszerzők, illetve a festők és egyéb művészek tulajdonjogairól szól. Ebből adódik, hogy egész életükre szóló kizárólagos jogot biztosít számukra műveik közvetlen vagy mások útján történő előadására, terjesztésére, továbbá tulajdonjoguk teljes vagy részleges átruházására.⁹

Az első francia norma szabályozási koncepciója szerint már nem uralkodói kegy a jogvédelem, ha valaki megfelel a feltételeknek, jogosult pozícióba kerül. A szerzői jogi törvény vagyoni alapú volt, csak a szerző vagyoni érdekeire fordított kiemelkedő figyelmet. Azonban a jogvédelem tárgyaként – a tulajdonjogi analógia dacára - itt már alkotásról lehet beszélni, mindez pedig utóbb személyiségi jogi kérdéseket is felvetett. Utóbbit a francia bírói gyakorlat fejlesztette több eseti döntésében a szerzők erkölcsi jogainak elismerésével, amelyet aztán a XX. század folyamán kódexbe is foglaltak, így formálva a kontinentális szerzői jog dualista koncepcióját.

Németországban a polgári forradalmak vívmányai némi késéssel és ellentmondásosan integrálódtak. Poroszországban 1794-ben - amikor Franciaország már megalkotta szerzői jogi törvényét - csak a kiadói jog kodifikációjára került sor. Az első német általános szerzői jogi norma a porosz „szerzői tulajdoni” törvény volt 1837-ben. Jelzésértékű, hogy a szerzői jog terminust először Bajorország alkalmazta 1865-ös törvényének elnevezésében. A Bund megalakulását követően az első szövetségi szerzői jogi törvény 1870-ben született.¹⁰

„A szerző művére vonatkozó személyhez fűződő jogainak a vagyoni jogoktól elválaszthatatlan elismerésére és azokkal időben is azonosan behatárolt, monista módon

⁹ BENÁRD és TÍMÁR: 25-26. oldal

¹⁰ BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELY-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: A szerzői jogok közös kezelésének versenyjogi vonatkozásai, Versenyjogi Kutatóközpont, Budapest, 2008, 10. oldal

elidegeníthetetlenül összetett jogként való szabályozására először Ausztriában, majd a Német Szövetségi Köztársaságban került sor”¹¹

A közös jogkezelés törvényi háttérét Németországban az 1901-es német szerzői jogi törvény fektette le, amely végre kimondta, hogy nem lehet nyilvánosan előadni semmilyen zenei alkotást, kivéve, ha arra a szerző engedélyt adott, valamint általános jelleggel lehetővé tette a zenei művek szerzőinek vonatkozásában a közös jogkezelő szervezetek létrehozását.¹² A törvény rendelkezései szerint elsőként az előadási jogokat kezelő Anstalt für musikalisches Aufführungsrecht és a Gesellschaft Deutscher Tonsetzer alakultak meg 1903-ban. 1933-ban születik meg az első, kifejezetten a közös jogkezelésről szóló német jogszabály. Ennek deklarált célja egy olyan szervezet létrehozása volt, amely a zenei előadási jogok közös kezelésére kizárólagosan illetékes, és hivatalos felhatalmazással rendelkezik. Ennek megfelelően az AFMA és a GDT összeolvadásával új szervezet jött létre Staatlich genehmigte Gesellschaft zur Verwertung musikalischer Urheberrechte néven.

A náci rezsim bukása utáni helyzet a közös jogkezelés területén is hozott érdekes fordulatokat: 1945-ben a STAGMA neve megváltozott, időközben elveszítette jogi monopóliumát, s ezzel a német piac kapui nyitva állt új jogkezelők megjelenésére.

1.2 A szerzői jog magyar szabályozásának vázlata

Az első magyar szerzői jogi törvény – tulajdonjogi koncepciót tükröző - tervezete Szemere Bertalan nevével fémjelezhető, amelyet ugyan hosszas előkészületek előztek meg, s az 1844. évi országgyűlés elé került, ám ennek ellenére mégsem emelkedett törvény szintjére az ismert politikai események következtében. Az ideiglenes törvénykezési szabályzat (ITSZ), egyetlen mondattal rendelkezett a szellemi tulajdonjogról. Ez a következőképpen hangzott: „Az ész szüleményei is oly tulajdont képeznek, mely a törvény ótalma alatt áll.”¹³ Az abszolutizmus évei után, a kiegyezést követően a magyar országgyűlés végül 1884-ben fogadta el az 1884. évi XVI. törvenycikket mint első szerzői jogról szóló törvényt, amely előkészületeinek Arany László is aktív részese volt.¹⁴

¹¹ BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: im. 10. oldal (Németország 1965, Ausztria 1936.)

¹² Gesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Tonkunst, Deutsches Reichsgesetzblatt 1901, Nr. 27, S. 227 - 239

¹³ Ideiglenes Törvénykezési Szabályok I. 23. szakasza

¹⁴ BENÁRD és TÍMÁR: 49-54. oldal

Az 1884. évi XVI. törvénycikket követte az 1921. évi LIV. törvény elfogadása, később pedig jelentős lépésként az 1969. évi III. törvény, mely a jelenleg hatályos 1999. évi LXXVI. szerzői jogról szóló törvény elődje.

A magyar szerzői jog vagyoni jogi szemléletű volt, a vagyoni jogok elidegeníthetőségének az elvét követte. Ezt igazolták az 1884. évi és az 1924. évi szerzői jogi törvény rendelkezései éppúgy, ahogy Balás P. Elemér reformjavaslatai¹⁵ is. Azonban az 1969. évi Szjt. jelentős fordulatot hozott, sajátos, monista rendszer kialakulását célozta ugyanis meg. Az 1999. évi szerzői jogi törvény¹⁶ – a monista alapokat megtartva – a korábbi jogalkotói felfogáson alapvetően változtatott, arra fordítva a hangsúlyt, hogy fejlett nemzeti kulturális és informatikai ipar alakuljon ki, hiszen országunk csak így nyerhet lehetőséget nemzetközi kulturális és gazdasági kapcsolatokban való érvényesülésre. Ezt figyelembe véve, a törvény elveti a monista felfogásnak a korábbi dogmatikus értelmezését, és helyesen ötvözi a monista és a dualista felfogás elemeit.¹⁷ A törvény egyértelművé teszi, hogy a szerzőt és a művet összekapcsolja egymással jogok sokféleségének összessége, de ezek nem feltétlenül elválaszthatatlanok egymástól.

1.3 A szerzői jog nemzetközi szabályozása, nemzetközi egyezmények

A nemzetközi szerzői jog fejlődésének, intézményei kialakulásának forrása sajátos módon a szerzői jog területiális jellegében keresendő. Az egyes országok szerzői jogi törvényei – a privilégiumok örökségeként – a szerzői jogállásból fakadó részjogosítványok, alanyi jogok érvényesülését ugyanis alapvetően csak az adott ország területére biztosítják. A területiális védelemből az is következik, hogy a nemzeti szerzői jogok jellemzően saját szerzőiket, illetve a saját államuk területén megjelent műveket oltalmazzák. A szerzői jogi dogmatika mindezen jellemzőinek ugyanakkor már a 18. századtól ellentmond a nemzetközi személy- és műforgalom dinamizálódásából származó jogosulti igény az „idegen” szerzők, művek jogi védelmének biztosítására, amelyben a nemzetközi kollíziós magánjog *lex loci protectionis*-elve nem jelent megfelelő megoldást. A kulcsot ugyanis a nemzetközi egyezmények jelentik.

A 18. században kötött első szerzői jogot érintő bilaterális nemzetközi szerződéseknek is már az volt a legfontosabb céljuk, hogy a saját szerzők védelmét oly módon biztosítsák egy másik

¹⁵ NÓTÁRI: 73-77. oldal

¹⁶ 1999. évi LXXVI. törvény (Szjt.)

¹⁷ KISS Zoltán és KULCSÁR Eszter (szerk.): Szerzői jog a gyakorlatban, A szerzői jogi szakértői testület véleményének gyűjteménye 1997-2003, Budapest, KJK-KERSZÖV, 2004, 181. oldal

államban, hogy cserébe a másik szerződő ország alkotói számára a hazaiakkal azonos szintű, azaz nemzeti elbánást eredményező védelem keletkezzen.¹⁸ Új törvények születtek, továbbá a nemzetközi tevékenység eddig nem látott mértékben vált intenzívvé. Megfelelően szemléltetik ezt az állítást azok a nemzetközi egyezmények, amelyekhez csatlakoztunk.¹⁹ A 19. század második felétől kezdődően a hangsúly a multilaterális megállapodásokra helyeződött. A legfontosabb multilaterális szerzői jogi megállapodások körében – önkényes választás alapján - a Berni Unió Egyezmény, TRIPS-Megállapodás és a WIPO-Szerződések emelhetők ki.

A Berni Unió Egyezményt joggal nevezik a szerzői jogok nemzetközi védelmének meghatározó alapintézményeként²⁰, amely az EU szerzői jogi jogharmonizációjának is bázisaként, illetve viszonyítási pontjaként szolgál. 1887. december 5-én hét európai és két tengeren túli állam (nevezetesen: Belgium, Franciaország, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Spanyolország, Svájc, Haiti és Tunézia) között lépett hatályba az 1886-ban aláírt BUE, mely az irodalmi és művészeti alkotások védelmét szolgáló nemzetközi unió létesítésére irányuló egyezményként jött létre. A szerződő országok leszögezték eredetileg is, hogy „az irodalmi és művészeti művekre vonatkozó szerzői jogok védelme végett Unióban egyesülnek”. Több lépcsőfok vezetett a jelenleg hatályos szövegéhez, hiszen számos pl. a római, a brüsszeli, a stockholmi, a párizsi - felülvizsgálat alakította a szövegét, melynek preambuluma szerint „Az Unióhoz tartozó országok, amelyeket egyképpen vezérel az a vágy, hogy az irodalmi és művészeti művekre vonatkozó szerzői jogokat a lehető leghatékonyabban és legeggyöntetűbben védelmezzék”, s e hatékony védelem igénye időszakos felülvizsgálatot generál. Magyarország 1922. február 14-i hatállyal vált részesévé a szervezetnek.²¹

A „Megállapodás a Szellemi Tulajdonjogok Kereskedelmi Vonatkozásairól” (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights, TRIPS) a szellemi tulajdon kereskedelmével szoros összefüggésben álló kérdéseket szabályozza az 1994 áprilisában aláírt Egyezmény, amelyet az 1998. évi IX. törvény hirdetett ki Magyarországon. A TRIPS elsőként tartalmaz anyagi értéket képviselő jogokról rendelkezéseket, s ezek érvényesítési lehetőségeit is biztosítja.

¹⁸ GYENGE Anikó: Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere, Budapest, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2010, 37-38. oldal

¹⁹ TATTAY Levente: A szellemi alkotások teljes körű újraszabályozása Magyarországon, Iustum Aequum Salutare V. 2009/2. 149.

²⁰ BOYTHA György: A hatályos szerzői és szomszédos jogi sokoldalú szakegyezmények, A Szerzői jogi törvény magyarázata, Budapest, KJK-KERSZÖV, 2000, 519. oldal

²¹ GYERTYÁNFY Péter (szerk.): A szerzői jogi törvény magyarázata, Budapest, Complex Kiadó és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 2006. 658.-659. oldal

A Kereskedelmi Világszervezetet létesítő ún. egyezménycsomag részét képezi az Egyezmény, voltaképpen ennek egy melléklete. Szerepe ugyanakkor napjaink szellemi tulajdonjogi jogfejlődésében alapvető. Amennyiben ugyanis a szerződő országok az Egyezményben rögzített védelmi szintet nem tartják be, az súlyos szankciókat von maga után, melyek a jogellenes magatartástól való eltiltástól, egészen a kalóztermék megsemmisítéséig terjednek. Továbbá előfordulhat az egyezményt sértő magatartást követően akár a kereskedelmi koncessziók megvonása is.²²

A Szellemi Tulajdon Világszervezete Szerzői Jogi Szerződése²³, valamint Előadásokról és Hangfelvételekről szóló Szerződése²⁴ (az ún. WIPO-Szerződések) kapcsán a Szellemi Tulajdon Világszervezetének égisze alatt 1996 decemberében tartott diplomáciai konferencia keretében két új szerződést fogadtak el, amelyek tárgya a szerzők, illetve az előadóművészek és hangfelvétel-előállítók jogainak védelme. Ezek a szerződések a szerzői jog és a szomszédos jogok nemzetközi védelmét korszerűsítik, kifejezetten a digitális korszak kihívásaira való reakcióként, továbbá hatékonyabb eszközöket vezetnek be a kalózkodás elleni küzdelem terén. Az európai jogalkotás síkján a szerződések az ún. INFOSOC irányelv közvetlen bázisaként is szolgálnak.²⁵

Megjegyzendő, hogy a közös jogkezelés gyakorlati módszerével, illetve szervezeti konstrukcióival kapcsolatosan a szerzői jogi tárgyú nemzetközi egyezmények közvetlen normatív rendelkezéseket nem tartalmaznak.²⁶ Van azonban olyan jogirodalmi álláspont, amely szerint a közös jogkezelés létesítése - a BUE végrehajtásáról szóló 36. cikk alapján - kifejezetten a Berni Unió Egyezményéből folyó kötelezettség. A BUE alapján meghatározott többszörözési, előadási és nyilvánosságához közvetítési jogokat ugyanis közös jogkezelés nélkül nem lehet maradéktalanul biztosítani. Továbbá „a BUE legutolsó, 1971. évi szerződésszövege érdemi szabályainak betartását egyébként a TRIPS megállapodás is előírja, kivéve a személyhez fűződő szerzői jogokról szóló 6bis cikket. Ez utóbbit is magában foglalja

²² Agreement on Trade- Related Aspects of Intellectual Property Rights, Article 44-64.

²³ WIPO Copyright Treaty – WCT 1996.12.20. Genf – M.o.: 2004. évi XLIX.tv.

²⁴ WIPO Performances and Phonograms Treaty – WPPT, 1996.12.20 Genf – M.o.: 2004. évi XLIX.tv.

²⁵ 2001.05.22 – az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról – HL L 167. - Az irányelv preambuluma (15.pont) a jogalkotás tartalmi kereteinek meghatározása kapcsán kifejezetten utal a WIPO-szerződések rendelkezéseinek a közösségi jogba való átültetésének igényére és kötelezettségére, ami abból is következik, hogy a tagállamok mellett a WIPO-szerződésekhez az Európai Közösség is csatlakozott.

²⁶ Vö. FALUDI Gábor: A közös jogkezelő szervezetek felhasználási szerződései, in: Liber Amicorum, Studia Gy. Boytha dedicata (Ünnepi dolgozatok Boytha György tiszteletére), ELTE ÁJK Budapest, 2004. 84. oldal

a WIPO 1996. évi, a Berni Unió Egyezmény érdemi szabályait maradéktalanul magába ölelő Szerzői Jogi Szerződése”²⁷

Az egymásra épülő meghatározó szerzői jogi nemzetközi megállapodások ennyiben a közös jogkezelési tevékenység közvetett forrásaiként is értelmezhetők.

1.4 A közös jogkezelés intézményi kialakulása és jelentősége

A szerzői jog fentebb szemléltetett fejlődése az egyedi jogosításokból indult ki, de már viszonylag korán – voltaképp a szerzői jog generális kodifikációját is megelőzően - jelentkezett az igény a jogok közös kezelésére. Egy Párizsban élő, Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais nevű színmű- és zeneszerző például az utcán sétálva napi rendszerességgel tapasztalta, hogy az ottani zenészek az ő dalait adják elő, s a hallgatóság lelkesen jutalmazza őket aprópénzzel. Viszont ő ebből egyáltalán nem részesül, holott az ő saját dalai csendülnek fel. Elhatározta, minden követ megmozgat, hogy ez a jövőben másként legyen. Így történt, hogy 1777. július 3-án a Hotel de Hollande épületében megalapították a színdarab írók közös érdekeit védő szervezetet, amely a Societe des Auteurs et Compositeurs Dramatiques nevet viselte, s a kezdetektől fogva jogosult volt a jogdíjakat összegyűjteni Franciaország területén. A következő fontos lépést 1838-ban Honoré de Balzac és Victor Hugo tette meg, azzal hogy megalapította a Francia Írók Társaságát (eredeti nevén: Societe des gens de lettres), amely jogkezelőként a nyomdaipari vállalkozásoktól volt jogosult beszédni a felhasználásért a jogdíjakat.

A ma széles körben ismert jogkezelő szervezet, a Société des Auteurs, Compositeurs et Editeurs de Musique, azaz SACEM megalakulása is anekdotaszerű történethez köthető. Egy akkoriban népszerű francia szónokszerző, Ernest Bourget egyik kollégája társaságában a párizsi Les Ambassadeurs kávézóban cukros vizet fogyasztván hirtelen arra kapta fel a fejét, hogy a kávéházi zenekar egy általa komponált művet játszik éppen, s mivel az ő hozzájárulását ehhez nem kérték, erre hivatkozva mérgében megtagadta éttermi számlájának kifizetését. A vita természetesen bírósági útra terelődött, ahol a bíróság a művész keresetének adott helyt, a kávézó tulajdonosának kártérítési kötelezettsége ellenében. Az ügy sikeres kimenetelén felbuzdulva 1850-ben a művészek és társaik megalapították a SACEM jogelődjét, hogy elvégezze zenei műveik előadási jogainak közös kezelését, és természetesen

²⁷ BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: 25. oldal

a jogdíjakat is beszedje az egyes felhasználások után. A szervezet azóta is nagy sikerrel, megszakítás nélkül folytatja tevékenységét.²⁸

Angliában a közös jogkezelő szervezetek megalakításának első forrása az 1912. évi Copyright Act volt. A lemezkiadók mechanikai jogdíjait kezelő első szervezet, a Mechanical Copyright Licenses Company Ltd. (MECOLICO) 1910-ben, a zeneművek nyilvános előadásával kapcsolatos előadóművészi vagyoni igények kezelésére pedig 1914-ben Performing Rights Society Ltd. (PRS) néven alakult közös jogkezelő társaság. A PRS napjainkban is működő szervezet, amely az 1924-ben alakult, elsősorban a zeneszerzőket, dalszövegírókat és zeneműkiadókat tömörítő Mechanical Copyright Protection Society Ltd.-vel (MCPS) 1997-től szorosan együttműködve az egyik legjelentősebb mechanikai közös jogkezelői szervezeti „konglomerátumnak” tekinthető az angol közös jogkezelők színes palettáján.²⁹

Németországban – annak ellenére, hogy a közös jogkezelő szervezetek létrehozatalára vonatkozó jogtulajdonosi igény már a XVIII. századtól fennállt - a közös jogkezelés törvényi háttérét az 1901. évi német szerzői jogi törvény fektette le, amely kimondta, hogy nem lehet nyilvánosan előadni semmilyen zenei alkotást, kivéve, ha arra a szerző engedélyt adott, valamint általános jelleggel lehetővé tette a zenei művek szerzőinek vonatkozásában a közös jogkezelő szervezetek létrehozását.³⁰ A törvény rendelkezései szerint elsőként az előadási jogokat kezelő Anstalt für musikalisches Aufführungsrecht (AFMA) és a Gesellschaft Deutscher Tonsetzer (GDT) alakultak meg 1903-ban. 1915-ben alakult a Gesellschaft zur Verwertung musikalischer Aufführungsrechte (GEMA) néven a napjainkban is legjelentősebb, patinás, a zeneszerzők, dalszövegírók és kiadók jogait képviselő közös jogkezelő szervezet.

1933-ban születik meg ugyanis az első, kifejezetten a közös jogkezelésről szóló német jogszabály. Ennek deklarált célja egy olyan szervezet létrehozása volt, amely a zenei előadási jogok közös kezelésére kizárólagosan illetékes, és hivatalos felhatalmazással rendelkezik. Ennek megfelelően a GEMA és a GDT összeolvadásával új szervezet jött létre Staatlich genehmigte Gesellschaft zur Verwertung musikalischer Urheberrechte (STAGMA) néven. 1945-ben a STAGMA neve GEMA-ra (Gesellschaft für musikalische Aufführungs- und

²⁸ Vö. BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: im. 41-42. oldal

²⁹ Vö. BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: im. 56-62. oldal

³⁰ Gesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Tonkunst, Deutsches Reichsgesetzblatt -- 1901, Nr. 27, 227 – 239. oldal

mechanische Vervielfaeltigungsrechte) változott, s vált meghatározó, mintegy 60000 tagot tömörítő óriásszervezetté.³¹

Hazánkban is hosszú fejlődési utat járt be a jogintézmény, amelyet részletesebben a dolgozat 3.2 alfejezete eleméz.

A közös jogkezelés a fentebbi történeti vázlatból is kitűnően évszázados hagyományokra visszatekintő, ténylegesen esetenként a vonatkozó normatív szabályozást megelőzően is alkalmazott szerzői jogi jogintézmény. „Történeti kiváltó oka annak felismerése volt, hogy tömeges felhasználások esetén az arra alkalmas művek szerzői nincsenek abban a helyzetben, hogy egyenként járjanak utána műveik felhasználásának. Közös jogkezelés nélkül a jogegyenlőség sérülne: az érintett szerzők és kiadók hátrányt szenvednének, az érintett felhasználók az egyedileg ellenőrizhető felhasználókhoz képest pedig előnyt élveznének.”³²

A közös jogkezelő szervezetek jogkezelési-jogérvényesítési tevékenysége ugyanakkor – ahogy arra a jogirodalom is rámutat – nem csupán a jogtulajdonosi pozíciókat erősíti, hanem kölcsönösséget, közvetítő szerepet is rejt. A tömeges felhasználások ugyanis nemcsak a jogérvényesítést nehezítik, hanem a jogkövető felhasználók számára is akadályozzák a jogosultság mindenkor megszerzését. A közös jogkezeléssel ugyanakkor lehetővé válik a felhasználók számára praktikus „egyablakos hozzáférés” az oltalom alatt álló művekhez. Nem túlzás azt állítani, hogy a közös jogkezelő szervezetek valójában közvetítő funkciót is ellátnak a jogosultak és a felhasználók között.³³

A tömeges műfelhasználásokat ugyanakkor minden korszakban a technika fejlődése, s e fejlődés által generált újabb felhasználási módok elterjedése tette lehetővé. Nem lehet kétséges tehát, hogy a modern technika hatása a közös jogkezelés igényének megjelenésében, gyakorlati módszereiben, valamint szervezeti és jogi környezetének kialakításában is mindenkor közvetlenül kimutatható volt. És közvetlenül kimutatható napjainkban is.³⁴

³¹ Vö. BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: im. 50-52. oldal

³² BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: im. 24. oldal

³³ LÁNCHIDI Péter: Zenei közös jogkezelés és versenypolitika az Európai Unióban című Ph.D. értekezés tézisei, http://www.Doktori-iskola.law.pte.hu/files/tiny_mce/File/Vedes/lanchidi/lanchidi_tezisek_nyilv.pdf, 5. oldal

³⁴ Lásd lentebb 3. és 4. fejezetek

2. A modern technika hatása a szerzői művek felhasználására

2.1 Veszélyek

A modern technika a modern műfajok és műfelhasználási formák létrejöttének lehetővé tételével nem csupán ösztönzi a szerzői jog fejlődését, a jogosítási-jogdíjérvényesítési metódusok differenciálódását, hanem a jogosultak számára komoly veszélyeket is rejt. Elmúlt évtizedben az online szerzői jogsértések számának rohamos növekedése miatt, és az egyre inkább erősödő anyagi haszonszerzési cél miatt szükségessé vált a jogalkotók intenzív beavatkozása a folyamatokba. Az internet egyet jelent az egyén szabadságának végtelenségével, így a felhasználók nehezen veszik tudomásul, ha ebben a jogukban korlátozni kívánják őket. A helyzetet pedig fokozza, hogy - Spránitz Gergely álláspontjával egyetértve – a jogsértések nemzetközi jellege és az egységes szabályozás hiánya bonyolítja a gyakorlatbeli hatékonyságot.³⁵ A nemzetköziség voltaképpen egyet jelent értelmezésem szerint az országhatárokon átívelő felhasználással, ami az alkalmazandó jog meghatározásának szükségességével esetenként a problémának újabb rétegét, a kollíziós jogi értékelést is magában hordozza. Elsőként azt kell meghatározni ez esetben, hogy vajon melyik állam jogát kell alkalmazni a jogsértés esetén. (A hatályos hazai nemzetközi magánjogi kollíziós norma a *lex loci protectionis* elvét követi.)³⁶

Mindenesetre elgondolkodtató hétköznapijaink adatátvitellel, egyáltalán szerzői jogi tartalmakkal kapcsolatos viselkedésmođellje, és személyes meggyöződése szerint éber(ebb) jogalkotói közreműködést kíván meg. Ahogy a határokon átnyúló jogsértő adatátvitel egyszerűen megvalósulhat, úgy tulajdonképpen különösebb szakértelmet nem igénylő eljárással, minőségromlás nélküli másolatok készítése is lehetséges. A szerző ellenőrzése alól kikerülő mű nyomon követése, s ezzel együtt a jogérvényesítés is veszélyeztetett a gyorsan változó technikai és üzleti környezetben.

Mindez indokolja a tételes jogi szabályozás változását, és a hatékonyabb ellenőrzésre alkalmas közös jogkezelő szervezetek működésének prioritását.

³⁵ SPRÁNITZ Gergely: Digitális tartalmak szerzői jogi védelme online környezetben, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2. (112.) évfolyam 4. szám, 2007. augusztus, 72. oldal

³⁶ MILASSIN László: A világháló és az EU szerzői joga, Kalocsa, Kaloprint Nyomda Kft., 2006, 186.-187. oldal

2.2 A szerzői jogi tartalmak tipikus felhasználási módjai és a lehetséges jogsértésmódok

A technika fejlődése, ahogy az számunkra is nyilvánvalóvá vált nagy kihívásokat jelent, és jelentett már korábban is a szerzői jog érvényesítése szempontjából. Meggyőződésem, hogy ez különösképpen az irodalmi művek és könyvek, a zeneművek, a filmek, a számítógépes játékok és a szoftverek területét érinti. Vizsgáljuk meg tehát részletesen ezeket a területeket:

2.2.1 Irodalmi művek, könyvek

Joggal véljük érdekesnek, hogy a könyvek másolása volt történetileg az első szellemi jogsértő tevékenység, ám elterjedtségét és kiterjedését nézve az idő előre haladtával ezt az iparágat érinti a legkevésbé a jogsértés. Már az 1884. évi XVI. törvénycikk 1. §-a leszögezte, hogy kizárólag az írói mű szerzőjének van joga a mű többszörözésére, közzétételére és forgalomba hozatalára. Vagyis elismeri a szerző jogát, amelynek megsértése kártérítést és büntető jogi felelősséget von maga után. A törvény biztosítja a védelmet a mű szerzőjének, de az egyértelműen kijelenthető, hogy nem határozza meg, ki tekinthető szerzőnek. Így kell eljutnunk arra a máig helyesnek vélt következtetésre, hogy ez a személy az, akinek az alkotó tevékenysége révén létrejött a mű.³⁷ Az írásművek tekintetében a felhasználáshoz kapcsolódó generálisan kizárólagos jogosulti pozíció biztosítása mellett leginkább a többszörözés, a terjesztés, az átdolgozás és a lehívásra hozzáférhetővé tétel tipikus felhasználási metódusainak szabályozásában konkretizálható.

Az írásos művek szerzői jogvédelmének évszázados hagyományaira is figyelemmel célszerű a művészek tollából származó alkotásokat érintő néhány lehetséges jogsértési formát végigtekinteni. Mindenki számára köztudott, hogy az egyszerű fénymásoláson túl a jogosulatlan fel- és átdolgozás terjedt el legszélesebb körben. S ennek kapcsán nem szabad elfelejtkezünk arról sem, hogy az internet fejlődése is érzékenyen érintette az irodalmi művek iparágát. Válságot jelent(het) a hagyományos értékesítési formákra ilyen módon a kereskedelmi céllal létrejött elektronikus terjesztésű „e-book”, azaz elektronikus könyv piacának bővülése. Pontosabban az olvasásukhoz szükséges speciális programokra irányuló jogsértések, azaz ezeknek az olvasóprogramoknak a feltörése.

De ugyancsak fontos felvillantani a felhasználás és a mű használata közötti aprónak látszó, de fontos különbséget. Felmerülhet ugyanis a kérdés, hogy mi a jogi megítélése annak a

³⁷ NÓTÁRI: 148. oldal

helyzetnek, ha valaki a jogosultan meglevő könyvét egy program segítségével hallgatja. Álláspontom szerint ez az egyszerű műélvezet kereteit nem haladja meg, tehát szerzői jogilag nem releváns azok felvetése, akik e tevékenységet a felhasználás körébe sorolják, hiszen ez csak akkor valósul meg, ha mások számára is elérhetővé teszik a művet. Amíg ez nem történik meg, addig a mű használatáról, befogadásáról van csupán szó.

Ugyanígy kérdést vet fel, hogy a gyakorlat alapján nem tekinthető írói műnek a mindenféle irodalmi értéket nélkülöző dolgozat, iromány, hirdetmény, összeállítás vagy jegyzet.³⁸ Elgondolkodtató tehát, hogy milyen jogi helyzet állhat fenn, ha a csoporttársunknak kölcsönadott előadásjegyzetünk a legközelebbi fénymásolóban köt ki... nos, mindenesetre a „homlok verejtéke” elismerést és védelmet érdemel.

2.2.2 Zeneművek

A zenemű ugyancsak szellemi termék, amelynek előállítása és értékesítése ugyanolyan formában történik, ahogy az irodalmi alkotásoké, csupán a betűk helyére hangjegyek lépnek. Nem lehet kétséges tehát, hogy szellemi tevékenység teremti meg, ennek okán pedig ugyanolyan jogvédelmet igényelnek, mint az irodalmi termékek.

Ezeknek az alkotásoknak a megjelenési formája rendkívül változatos, de egy valami biztos: szerzői jogi védelem alá esik, ha egyéni-eredeti gondolati alkotó tevékenységet tükröző zeneműnek minősül.³⁹ A CD-k megjelenése teremtette meg a jogosulatlan másolások elkészítésének lehetőségét. Kezdetben e műveket pusztán egyszerűen lemásolták, majd a másoltakat illegálisan kezdték árusítani. Ám a zenés szerzemények esetében nem csak a másolással valósul meg jogsértés (a leggyakoribb magáncélú másolatkészítés, „letöltés” eleve szabad felhasználási módszerként értékelhető), hanem tipikusan a dologi hordozón való terjesztés, a nyilvános előadás, a lehívásra hozzáférhetővé tétel révén, sőt, abban az esetben is, ha bármilyen formában átdolgozzák, hiszen ettől fogva nem tekinthető egyedi szerzeménynek.⁴⁰

A lemezkiadók védve érdekeiket a másolást próbálták megakadályozni. Erre való törekvésük során másolási tiltást követeltek, másrészt a CD-ket is úgy gyártották le, hogy védelmek és hibák elrejtésével akadályozzák a másolást. Mára azonban az mp3-ban történő zeneterjesztés ölt olyan méreteket, amely a jogtisztá CD-értékesítések volumenét egyenesen megtizedeli. Így

³⁸ NÓTÁRI: 150. oldal

³⁹ NÓTÁRI: 168. oldal

⁴⁰ V.ö. NÓTÁRI: 169. oldal

a zenei piac erőteljes válságba került az internet elterjedése óta. A zenei tartalmak forgalmazására nézve legfőképpen az illegális letöltések számszerű megnövekedésének köszönhetően figyelhető meg az évi közel 5%-os csökkenés, melyet drasztikus 35%-os zuhanás követett 2008-ban.⁴¹ A kialakult helyzetből nem is igen lehet már kitörni, csak az egész értékesítési folyamat újrászervezésével, és az árak jelentős csökkentésével. Meg kell jegyezni, hogy a történelemben ez az első eset, hogy egy nagy nyereséghányaddal dolgozó iparágat a jogellenes tevékenység térhódítása évek alatt képes volt a tönk szélére sodorni, miközben az iparág a jogérvényesítést nem hanyagolta el. Sőt mindent megmozgatott ennek érdekében, csak a technológiai fejlődés követhetetlen gyorsaságával nem tudott kellő mértékben lépést tartani.

2.2.3 Filmek

A film mindenkor több szerző alkotó tevékenységének révén készül el, ebből következik, hogy tipikusan kollektív tevékenység eredménye. Már az 1921. évi LVI. törvény alapján a film megalkotásában közreműködő szerzők jogait védelem illette. A filmek esetében lényegét tekintve a szerzői jogi felhasználások, illetve jogsértések tekintetében ugyanaz történt, mint a zeneművekkel. A filmeket DVD-ken jelentették meg, s feltörték azok védelmi kódolását, ezzel egy új jogsértésmódot megjelenítve a DVD-k esetében, mégpedig a régió-kódtörést. A gyártók elsősorban a magasabb bevétel realizálása érdekében régiókra osztották a világot, és a DVD-ket régióként eltérő áron kínálták. Természetesen, ahol nagyobb volt a piaci verseny, mint Amerikában, ott olcsóbban, hogy az olcsóbb DVD-ket ne lehessen földrajzilag hordozni, vagy ne érje meg az árkülönbséget kihasználni, ezért vezették be. Ahogy már említettem, a filmek a zenei művekhez hasonló sorsra jutottak, ám különbséget jelent mégis, hogy egy film sokkal nagyobb adatmennyiséget jelent, mint egy zenei CD. Ezzel magyarázható, hogy jóval később történtek, időben eltolódtak az egyes jogsértő fázisok, hiszen valamelyest bonyolultabbak voltak. A jogalkotás és jogalkalmazás szempontjából ez pedig azzal járt, hogy a zenei művek jogsértési története nyomán a filmekkel kapcsolatos jogsértés típusok előre megjósolhatóak voltak, és így több idő maradt a felkészülésre is. Így fordulhatott elő, hogy a filmipart nem is döntötte romba a jogsértések tömegessé válása. Új és hatékony választ jelent a filmek esetén az ún. on demand⁴² jellegű, azaz igény szerinti filmnézés, videóletöltés

⁴¹ Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának kiadványa, SIMON Dorottya, 2012, 48. oldal

⁴² PALOTÁS Gábor: Multimédia szolgáltatások IP hálózatokon: Triple Play, 2. oldal

elterjedése, aminek révén - nézetem szerint - értelmetlenné, és túl drágává is válik a DVD-k hamisítása.

2.2.4 Számítógépes játékok és szoftverek

A számítógépes játék programok mondhatni a legelső számítógépes alkalmazások voltak, így fejlődésük is szorosan összekapcsolható a számítógépek fejlődésével. Sorsuk is az egyéb számítógépes programok sorsát osztja kezdetben. Az egyik lényeges különbség köztük mégis, hogy ezeknek a jogosulatlan használata nem jelentett senki számára üzleti előnyt, legfeljebb szórakozási lehetőséget. Először a programvédelmeket törték fel, hogy jogosulatlanul használni lehessen, majd terjesztették tulajdonképpen a zenei CD-k esetén leírt módon, hasonló típusú jogsértéseket elkövetve. Időrendben ugyanakkor a jogosulatlan játékhasználat és -terjesztés megelőzte a zenei CD-ét, az első jogsértést eredményező technikákat, amit később a zenei CD-k esetén alkalmaztak, itt alakították ki.

A szoftverek tekintetében szinte az összes, számítógépes játékokra elkövetett jogsértésmód előfordult (minthogy a számítógépes játék is egy szoftver).

2.2.5 Összegzés

A fentiekből kitűnően a modern technika által biztosított felhasználási metódusok – különösen az online környezet és a digitalizáció révén - a mindennapi életben jellemzően nagy számban jelen lévő, tipikus műfajok tekintetében nehezítik a jogosulti kontrollt, és rejtik magukban a gyors és egyszerű jogsértő alkalmazások lehetőségét. Kétségtelen ugyanakkor, hogy jellegénél fogva a bemutatott műfajok közül a zeneművek, leginkább a könnyűzenei alkotások felhasználása érintett. A digitalizáció – ahogy fentebb kifejtettem – a zeneipar szinte valamennyi szegmensét érinti, s épp e téren nyílik a legnagyobb lehetőség a művekhez való egyszerű és leggyorsabb hozzáférésre bárki számára.

Nem véletlen, hogy épp az online zenei szolgáltatások problémaköre került világszerte és az EU síkján is az érdeklődés homlokterébe, és témánk szempontjából pedig azért is lényeges a következtetés, mivel a „kisjogos” zenei művek modern felhasználásával kapcsolatos jogosítási problémák megoldási alternatívái érintik talán a legerőteljesebben a közös jogkezelő szervezetekre vonatkozó szerzői jogi status quo-t napjainkban.⁴³

⁴³ LÁNCHIDI: 8. oldal

3. A közös jogkezelés a hazai szerzői jogi szabályozás tükrében

3.1 A közös jogkezelésről általában

„A közös jogkezelés a szerzői jog speciális területe, amelynek feladata a szerzői művek és a hozzájuk kapcsolódó jogi teljesítmények tömegesen előforduló, párhuzamos felhasználásából adódó, egyedileg nem gyakorolható szerzői, szomszédos és adatbázis-előállítói jogok közös gyakorlása a jogosultak által erre a célra létrehozott szervezeteken keresztül.”⁴⁴

Intézménye a tételes szerzői jogunk szerves része, s technikája megközelítőleg száz éves múltra tekint vissza. A szerzői jogról szóló törvény külön fejezettel érzékelteti a közös jogkezelés gyakorlásának és szervezeti kereteinek hangsúlyait, normatív fogalmi meghatározást is adva:

„Közös jogkezelés a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt egyedileg nem gyakorolható szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó ilyen jogok érvényesítése a jogosultak által erre a célra létrehozott szervezet útján, függetlenül attól, hogy azt törvény írja elő, vagy az a jogosultak elhatározásán alapul.”⁴⁵

A törvény fogalom-meghatározása utal arra, hogy az itt tárgyalt nem egyedi jogkezelést egyes esetekben a felhasználás körülményei, gazdasági és szociológiai indokok teszik szükségessé. A szerzői művek és az azokhoz kapcsolódó jogi teljesítmények minden egyes felhasználását nem lehet külön-külön jogosítani a szerző vagy egyéb jogosult által aláírt szerződésekkel. Amennyiben nagyszámú felhasználó használ egy adott művet, előadást, egyéb szellemi produktumot, akkor ez esetben az engedélyezési jogok érvényesítésének gyakorlati nehézségei állítanak fel komoly akadályt. Ugyanis a szerző nem rendelkezik olyan kompetenciákkal, hogy megállapíthassa, felmérhesse, ki, mikor, hol, hogyan fogja felhasználni a művet. A jogdíjak behajtásához különösképp nem állnak rendelkezésére megfelelő eszközök. A felhasználó oldaláról vizsgálva pedig megállapítható, hogy nem lehet elvárni, mindazon művek szerzőinek felkutatását, amelyeket a felhasználandó alkotások listáján szerepeltetni kíván. Mindezekből ered a már említett „egyablakos ügyintézés” igénye, illetve az érdekeltek közötti híd-szerep.⁴⁶

A közös jogkezelés tehát sajátos szerzői jogi jogintézmény, jogérvényesítési metódus, amely meghatározott szervezeti formában történik, és elsődleges célja a jogosultak felhasználás-engedélyezési jogainak, illetve különösen jogdíjigényeinek érvényesítése. Emellett a közös

⁴⁴ CSERBA Veronika – FICSOR Mihály – HEPP Nóra – KISS Zoltán – MUNKÁCSI Péter – PENYIGÉY Krisztina: A közös jogkezelők által alkalmazott szerzői jogdíjak szerepe az audiovizuális szektorban, Összefoglaló tanulmány, Magyar Szabadalmi Hivatal, Budapest, 2007, 57. oldal

⁴⁵ 1999. évi LXXVI. törvény 85. § (1)

⁴⁶ GYERTYÁNFY (szerk.), 2006, 452. oldal, Vö. fentebb 1.4. pont

jogkezelési tevékenységhez közvetetten – a támogatói tevékenységben mutatkozó - szociális és – a művekben megtestesülő kulturális tartalom terjesztésének elősegítésében rejlő - kulturális funkciók, valamint a jogszerű felhasználást elősegítő hatások is kapcsolódnak.⁴⁷

A normatív definícióból is következően a közös jogkezelésnek több típusa ismert: alapulhat az érdekelt jogtulajdonosok önkéntes elhatározásán, vagy kogens törvényi előíráson. A közös jogkezelésnek egy speciális – a hazai tételes jogban is értékelte – formája az ún. kiterjesztett közös jogkezelés, amelynek lényege, hogy egy adott felhasználónak egy adott műfaj(ta) tekintetében történő, közös jogkezelő általi jogosítása ténylegesen az adott műfaj világrepertoárjára vonatkozik, azaz a felhasználó jogosulttá válik a jogosító közös jogkezelő tevékenységével érintett valamennyi jogosult adott műfajba tartozó alkotásainak (illetve kapcsolódó) teljesítményeinek felhasználására.⁴⁸

A szerzői jog-immanens jellemzés mellett fontos a közös jogkezelés alkotmányjogi dimenzióiról is szót ejteni, mivel egyes alkotmányos alapjogokat e tevékenység korlátként érint, mások pedig épp a külső határait jelölik ki. Korlátként formálisan az érintett jogosultak tekintetében érvényesül, amennyiben a közös jogkezelő szervezetekkel kapcsolatos speciális nyilvántartásba vételi szabályrendszer, valamint a kötelező – sőt kiterjesztett – közös jogkezelés a tulajdonhoz való jog, az egyesülési jog és a szerződési szabadság korlátozását is magában rejti, még abban az esetben is, ha ez valójában jogosulti érdekeket szolgál. A közös jogkezelő szervezetek jogállásához kapcsolódó – átalakulóban lévő – monopolpozíció pedig a verseny szabadságának alapelveibe ütközik, ambivalens és napjainkban új dimenziókba érő viszonyt teremtve hazai és uniós síkon egyaránt e szabadságkiváncsálom és a közös jogkezelés között.⁴⁹

⁴⁷ Vö. LÁNCHIDI: 8. oldal

⁴⁸ Szjt.87.§, vö. SZINGER András - TÓTH Péter Benjamin: Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz, Novissima Kiadó, Budapest, 2004, 97. oldal

⁴⁹ Vö.:CSERBA Veronika – FICSOR Mihály – HEPP Nóra – KISS Zoltán – MUNKÁCSI Péter – PENYIGEY Krisztina: 73-78. oldal

3.2 A közös jogkezelő szervezetek a magyar szerzői jogban

3.2.1 A közös jogkezelő szervezetek honi szabályozásának történeti vázlata

A közös jogkezelő szervezetek kialakulásának magyarországi története az Oszták-Magyar Monarchia virágzó időszakára nyúlik vissza. A zenei jogvédelemre szakosodott Gesellschaft der Autoren, Componisten und Musikverleger in Wien elnevezésű szervezet 1897 decemberében szerveződött meg, amely nevét a következő évtized végén Gesellschaft der Autoren, Komponisten und Musikverleger (AKM) elnevezésre változtatta. Működésének első éveiben tevékenysége Ausztria nagyobb városaira szorítkozott, ugyanis kezdetben a magyarországi terjeszkedésre nézve gondot okozott, hogy az akkortájt fennálló általános politikai helyzet miatt a magyar vállalkozók az osztrák törvényeket magukra vonatkozóan nem tartották kötelező normának. Ebben sorsdöntő fordulatot az a szerződés eredményezett, amelyben a birodalmi hadügyminisztérium kifejezetten kötelezte magát, hogy a Monarchia egész területére vonatkozóan - ebbe nyilvánvalóan beleértve a Magyar Királyság országait is - megfizeti a katonazenekarok által előadott, védettséget élvező zeneművek után járó jogdíjat az AKM részére. 1901-ben az osztrák társaság a jogdíjfizetés tekintetében Budapesten állandó képviselőt létesített, s magyar zeneszerzők is felvételt nyertek a társaságba.⁵⁰

1907 májusában vált ki az Írók, Zeneszerzők és Zeneműkiadók Szövetkezete az AKM-ből, amely 1912-ben Magyar Szövegírók, Zeneszerzők és Zeneműkiadók Szövetkezete korlátolt felelősséggel (MARS) megjelölésre változtatta nevét.⁵¹

A fejlődés eredményeként megjelenő új médiatartalmak nyilvánvalóan új piacot jelentettek a Szövetkezet számára. A MARS Szövetkezet 1925-ben nem sokkal a magyarországi rádiózás megindulását követően, szerződést kötött a Magyar Rádióval, 1933 végére pedig a Szövetkezet elérte, hogy az összes fővárosi mozgókép-színházzal szerződéses jogviszonyban álljon.⁵² Sajnálatos módon 1952. december 31-i hatállyal felszámolták a MARS-ot, vagyonát pedig államosították (s csak jóval később, 1996-ban válhatott ismét magánszervezetté). Helyét 1953. január 1-jei hatállyal a Magyar Szerzői Jogvédő Hivatal, és a Magyar Népköztársaság Zenei Alapja vette át.^{53 54}

⁵⁰ GÉRA Eleonóra Erzsébet - CSATÁRI Bence: A Zeneszerzők Szövetkezetétől az Artisjus Egyesületig, 1907-2007, A zenei közös jogkezelés száz éve Magyarországon, Budapest, Artisjus, 2007, 23. oldal

⁵¹ BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: im. 24. oldal

⁵² GÉRA - CSATÁRI 67. oldal

⁵³ 106/1952. (XII. 31.) M. T. számú rendelet Szerzői Jogvédő Hivatal létesítéséről

⁵⁴ 107/1952. (XII. 31.) M. T. számú rendelet Zenei Alap létesítéséről

Újabb változást az 1969-es új szerzői jogi törvény elfogadása hozott a jogkezelés történetébe. Ez ugyan tartalmazta a közös jogkezeléssel összefüggésben álló sajátos engedélyezési jogokat, illetve díjigényeket, de adósa maradt azoknak, akik a közös jogkezelés átfogó szabályozásáról akartak olvasni a törvényben. Az akkor hatályos Szjt.-vel párhuzamosan működő Szerzői Jogvédő Hivatal pedig ellátta a közös jogkezeléssel kapcsolatos feladatokat. Egészen 1996-ig.⁵⁵

Az események alakulása szempontjából rendkívül fontos a 146/1996. kormányrendeletet megalapozó kormány-előterjesztést itt megemlíteni, mely a közös jogkezelés szervezeti formájának kiválasztása tekintetében két alternatívát vázolt fel: Ezek közül az első a köztestületi forma, a másik pedig az egyesületi forma. Az előterjesztés arra a következtetésre jutott, hogy az európai viszonyokhoz közelebb áll az egyesületi forma. További álláspontja szerint az európai országok jelentős többségében egyetlen szervezet áll rendelkezésre, hogy kezelje a szerzői jogokat. Elismerte továbbá a monopolhelyzet nyújtotta lehetőséget a közös jogkezelés előnyeinek kihasználására. Azt is hangsúlyosan kimondta, hogy közös jogkezelést végző magánszervezetek kizárólag közcélú illetve közhasznú tevékenységet végezhetnek. E megfontolások után a 146/1996. (IX. 19) kormányrendelet 2. §-a kifejezésre juttatta, hogy a közös jogkezelést csak egyesület típusú szervezet végezheti hazánkban.⁵⁶

Mindezek után 1996. október 26-án megalakult az Artisjus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület, a MARS Szövetség államosítását követően ekkor válhatott ismét magánszervezetté. Mégpedig azzal a szándékkal, hogy a Szerzői Jogvédő Hivataltól átvegye a közös jogkezelést a zenei és irodalmi művek tekintetében.

A közös jogkezelő szervezetek nyilvántartásba vételi eljárása 1997-ben vette kezdetét. Ekkor szereztek maguknak legitimitást a működő jogkezelő szervezetek, melyek csoportokba sorolhatók szervezeti formájuk, illetve megalakulási körülményeik szemszögét tekintve. A Szerzői Jogvédő Hivatal Artisjus néven folytatta működését, egyesületi formában a korábban meglévő költségvetési szerv megszüntetését követően. Majd megtörtént már meglévő, közös jogkezelést ellátó társadalmi szervezetek - ekként a Magyar Hanglemezkiadók Szövetsége és a Művészeti Szakszervezetek Szövetsége Előadóművészi Jogvédő Iroda – kijelölése, és nyilvántartásba vétele. Harmadrészt pedig a jogosultak részéről újonnan megalakított egyesületek kerültek nyilvántartásba, mint pl. a Filmjus.

⁵⁵ GÉRA – CSATÁRI: 189. oldal

⁵⁶ 146/1996. Korm. rendelet a szerzői és szomszédos jogok közös kezeléséről

3.2.2 A közös jogkezelő szervezetek jogállására vonatkozó főbb szabályok a hatályos magyar szerzői jogban

A közös jogkezelők jogállásának kiindulópontját a közös jogkezelés fentebb taglalt fogalma, illetőleg a fogalomból eredő funkciói határozzák meg. A közös jogkezelő szervezet ekként - a Szjt. módosított normaszövege alapján⁵⁷ - olyan magánjogi jogalany, amely a felhasználás engedélyezése vagy a díjigény érvényesítése érdekében megállapítja a jogdíjakat és a felhasználás egyéb feltételeit, figyelemmel kíséri a művek és a kapcsolódó jogi teljesítmények felhasználását, beszedi, és felosztja, vagy felosztás céljára másik közös jogkezelő számára átadja a jogdíjakat, valamint fellép a szerzői jog vagy a kapcsolódó jog megsértésével szemben. A sokrétű jogosulti érdekképviselő azonban nem jelent ügyleti képviselőt: a jogosultak érdekében a közös jogkezelő - az Szjt. szerint – saját igényt érvényesít, saját jogán jár el.

A közös jogkezeléssel foglalkozó szervezetek lényegében szerzői kollektívák, melyek jogosultakból állnak, feladatuk pedig a fentiek alapján az egyes szerzők és felhasználók közötti jogok, díjigények közvetítése, mindez természetesen hatékony ellenőrzési mechanizmusokkal kombinálva. Ebből adódóan nem a nyereségszerzés az elsődleges szempont, hanem a nonprofit szervezeti együttműködés.⁵⁸ A közös jogkezelő szervezet tehát egy jogszabályon vagy szerződéses viszonyon alapuló működést ellátó szerv, amely egységbe fogja több szerző egy kategóriába eső műveit, s e tevékenység során mintegy csokorba kötve, egy kézről szerezhetők meg a jogok tőle, hiszen elérhetővé teszik a piacképes repertoárt.⁵⁹

A közös jogkezelés szervezeti keretei nemzetközi összehasonlításban színes palettát mutatnak. Rendszerint magánjogi jogi személyiségi státust hordozó szervezeti formában (pl. egyesület, szövetkezet, rt.) működnek, amelyek tipikusan önkormányzati alapon építkeznek. Előfordul azonban olyan megoldás is, amely közjogi szabályozási háttérrel a közigazgatás szervezeti rendszerébe tagolja őket, illetve nonprofit közjogi testületi kereteket biztosít számukra.⁶⁰

⁵⁷ A 2011. évi CLXXIII. törvény 2012. január 1-i hatállyal módosította a Szjt-t. A közös jogkezelő szervezetek funkcióit a 85.§ tartalmazza.

⁵⁸ GYERTYÁNFY (szerk.), 2006, 453. oldal

⁵⁹ V.ö. GYERTYÁNFY (szerk.), 2006, 453. oldal

⁶⁰ GYERTYÁNFY: A szerzői és szomszédos jogok közös kezelése, Magyar Jog 1997/3.,132. oldal

Mivel a közös jogkezelés a hazai jogban nyilvántartásba vételhez kötött tevékenység⁶¹ a fenti funkciók ellátására való alkalmasságot, valamint a felhasználó-védelmi szempontokat a jogalkotó szigorú előírásokkal szavatolja. A Szjt. 2011. év végéig hatályos szabályozási koncepciója voltaképp a 146/1996. (IX.19.) Korm. rendelet szabályaihoz igazodott, azon érdeemben nem változtatott. A szabályozás alapját a közös jogkezelő szervezetek de jure monopolhelyzete képezte. A törvény országosan műfajonként egy-egy szervezet nyilvántartásba vételére biztosított lehetőséget, a törvényi csoportosítástól azonban hatékonysági szempontok alapján el lehetett térni, valamint – a monopolhelyzet oldásaként – arra is lehetőség nyílt, hogy a törvényben nem említett jogok kezelésére is szervezet alakuljon. A közös jogkezelés kötelező szervezeti kereteit a Szjt. a nonprofit személyegyesítő magánjogi jogi személyek alaptípusaként az egyesületi formában határozta meg, kettős – bírósági és szakminiszteri – nyilvántartásba vételi kötelezettség mellett.⁶²

A közös jogkezelésre vonatkozó honi tételes jogi szabályozás 2012. január 1-jétől lényegesen módosult. A Szjt. 85.§-ának módosított definíciója jelzi a szervezetek funkciójának pontosabb meghatározására vonatkozó jogalkotói igényt. Lényeges koncepcióváltást tükröz ugyanakkor a korábban fennálló törvényi monopólium megszüntetése, amelynek indokaként az előterjesztés a közös jogkezelés időközben kialakult stabil szervezeti hátterét jelölte meg, valamint az EU szabadságkivánalmaival – különösen a szolgáltatások szabad áramlásának és a letelepedés szabadságának alapelveivel – való összhang és a verseny lehetősége megteremtésének biztosítását.

A hatályos, módosított szabályozás is megtartotta ugyanakkor az egyesületi kereteket, a speciális nyilvántartási kötelezettséget, valamint – módosult részletszabályokkal – a kiterjesztett közös jogkezelés koncepcióját.⁶³

A módosító rendelkezések értékelése kapcsán egyetértek Faludi Gábor kritikájával, aki szerint a Szjt. tárgyalta reformjában is kimutatható a hazai jogalkotás azon sajátossága, hogy az esetenként megelőzi az uniós normaalkotást. A közös jogkezelés tételes jogi kereteit jelentékenyen megváltoztató normaanyaggal a hazai jogalkotó nem várta be a tervezeti formában időközben már előterjesztésre került irányelvi szintű vonatkozó uniós normát, hanem az EU Bizottság és az Európai Parlament soft-law jellegű, kötelező erővel nem bíró

⁶¹ 1999. évi LXXXVI. törvény 86. § (1)

⁶² CSERBA Veronika – FICSOR Mihály – HEPP Nóra – KISS Zoltán – MUNKÁCSI Péter – PENYIGEY Krisztina: 57-61. oldal

⁶³ Ld. A 2011. évi CLXXIII. törvény miniszteri indokolása – Részletes indokolás a 35.§-hoz

forrásaira⁶⁴ hivatkozva hajtotta végre a reformot.⁶⁵ Ez ugyanakkor magában rejti az esetleges további módosítások szükségességét, ami a jogbizonytalanság táptalaja lehet.

4. Az Európai Unió és a közös jogkezelés kihívásai

4.1 Előzmények – a szerzői jog az Európai Unióban

Bármely EU-tagállam jogásza számára tanulságos lehet e jogterülettel kapcsolatba kerülve annak vizsgálata is, hogy az európai jogalkotó a szerzői jog problémáira miként, és egyúttal miért vált ilyen mértékben érzékennyé, illetve milyen megoldásokat követ. Sőt, akár ez a nézőpont további támpontokat is jelenthet egy tagállami – harmonizált – szerzői jogi forrás megfelelő értelmezéséhez is.

Az Európai Gazdasági Közösség létesítéséről szóló, 1957 márciusában aláírt Szerződésben⁶⁶ az alapítók egy tisztán gazdasági integráció alapját kívánták megteremteni. Olyan közös piac létrehozására törekedtek, amely a tagállamok gazdaságpolitikáinak fokozatos közelítésével szolgálja a gazdasági tevékenységek harmonikus fejlődését. Kezdetben tehát kizárólag a gazdaságot közvetlenül érintő integráció igénye tükröződött. Nem meglepő tehát, hogy szerzői jogot a Szerződés kifejezetten nem nevesítette. Megjegyzendő, hogy a szellemi tulajdon jog szorosabban piaci kapcsolódású jogintézményei is csupán marginálisan jelentek meg rendelkezései között. Az iparjogvédelem egyes oltalmi formáit - azaz az ún. ipari és kereskedelmi tulajdonjogokat - a 36. cikkelyében említi annyiban, amennyiben a szabad áruforgalmat biztosító 30-34. cikkelyek rendelkezései alóli kivételként az áruforgalmat érintő tilalmakat és korlátozásokat egyebek mellett “az ipari és kereskedelmi tulajdon védelme” érdekében is lehetővé tesz.

Az EGK alapítását követő mintegy másfél évtizedben így a szerzői (és szomszédos) jogvédelem tekintetében a Szerződés alkalmazhatóságára, illetve általában közösségi kompetencia teljes hiányára vonatkozó vélemények is felmerültek. E tagadó nézetek a fentiekkel összhangban többnyire arra alapoztak, hogy a szerzői jog – tárgya alapján – kulturális szférát érintő normarendszer, s ekként nem képezheti a közösségi jog elemét. Egy

⁶⁴ Ld. Részletesen a 4. fejezetben

⁶⁵ FALUDI Gábor: Első oldal. [A szerzői jogi törvény 2012. január 1-jén hatályba lépő legutóbbi, javarészt a közös jogkezelési fejezetet érintő, módosításai egyes elemeinek bemutatása.], Infokommunikáció és Jog, 47. szám, 2011/12., 1. oldal

⁶⁶ Az Európai Gazdasági Közösség Alapító Szerződése (Római Szerződés) - 1957. március 25. - a továbbiakban: Szerződés. A jelen szövegben a Római Szerződés szerinti, eredeti cikkelszámozás szerepel.

gazdasági közösséget alapító és szabályozó nemzetközi egyezmény szellemétől ugyanis idegen, hogy a tagállami kultúrpolitika körébe tartozó feladatok rendezésére alapítson szupranacionális hatásköröket.⁶⁷

Annak ellenére, hogy a szerzői jogok fennállásával kapcsolatos passzív álláspont fokozatosan enyhült, egy hosszú folyamat eredményeként ismerte fel és fogadta el a közösségi jogalkotó a szerzői jog területein is az európai szintű normaalkotás, a jogharmonizáció szükségességét is.

E folyamat beindítója a 70-es évektől az Európai Bíróság volt. Az EB elvi igényű - a párhuzamos importtilalomra, illetve utóbb a szellemi tulajdonjogi oltalom közösségi szintű kimerülésének elvét kimunkáló - döntései nyomán fokozatosan kirajzolódhatott a szellemi tulajdonjog egyes intézményeinek a Szerződés alapvető rendelkezéseire, különösen a szabadság-kíválmakhoz való viszonya.⁶⁸

„Az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlatában a szerzői jog közösségi relevanciájával kapcsolatos kezdeti elutasító álláspont előbb a jogterület – kényszerű – közösségi szintű értékeléséhez vezetett, majd e kizárólagosságot biztosító jogoknak Szerződésben rögzített alapszabadságokat gátló tényezőkénti kategorikus értékelését fokozatosan árnyalta, oldotta az egyes jogosult érdekek akceptálásának erősödő gondolata. Ezen elvi alapoktól már csak egy szükségszerű lépés lehetett a jogharmonizáció igényének megjelenése a szerzői jog terén is.”⁶⁹

A szellemi tulajdonjog közösségi megítélésében történt fokozatos változások eredményeként a 80-as évektől a jogalkotói figyelem fokozatosan a jogharmonizáció, illetve a közösségi szintű szellemi tulajdonjogi joganyag kiépítése felé fordult. Ennek a folyamatnak a centruma a jogharmonizáció „motorjaként” működő Bizottság volt, amely „soft-law” dokumentumaival, akcióprogramjaival, illetve jogszabály-előkészítő tevékenységével gondoskodott az egyes szerzői jogi intézményeket érintő koncepciók kialakításáról. A Bizottság által készített jogalkotási akcióprogramok közül különösen az ún. „zöld könyvek” emelhetők ki, amelyek alapján történt egyeztetések, viták és kompromisszumok révén a bizottsági koncepciók ún. „munkaprogramokban” finomodtak, konkretizálódtak.

Az európai síkú jogalkotás a szerzői jog terén a fentebb vázolt előzmények nyomán a 90-es években indult meg, s e folyamat – bár a kezdeti lendületből lényegesen visszavéve - napjainkban is zajlik. A szerzői és szomszédos jogok másodlagos jogforrásai tipikusan az irányelvek. A jogharmonizáció klasszikus eszközének alkalmazása egyben azt is jelzi, hogy

⁶⁷ BÉRCESI Zoltán: Szerzői jogi normaalkotás az Európai Közösségben, Ügyészek Lapja 2011/6. szám 6. oldal

⁶⁸ A párhuzamos importtilalom és a jogkimerülés értelmezéséről bővebben ld.: Tosics, N.: A szerzői jog nemzeti, nemzetközi és regionális kimerülésének kérdései, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2003/1.sz., 3-8. oldal, lásd még következő fejezet 4.2

⁶⁹ BÉRCESI: 12. oldal

egységes, uniformizáló igényű, átfogó rendezést nyújtó európai szerzői jog nem létezik, s a tagállami szerzői jogi rendszerek adta eltérésekből következően nem is várható.

A szerzői jogi (másodlagos) közösségi jogforrások tartalmi jellemzőik alapján két csoportba sorolhatók. Az irányelvek első csoportja a közösségi szerzői jogi normaalkotás első – a 90-es években zajló – szakaszában keletkezett. Ezen „első generációs” normák legfontosabb közös jellemzője a mozaikszerű problémamegoldás igénye.⁷⁰ Az egyes irányelvek tárgyát képező intézmények nem alkotnak zárt rendszert, hanem a tagállami jogokban szabályozatlan, vagy jelentős eltérésekkel szabályozott modern műfajok (pl. szoftver, adatbázis)⁷¹, újszerű műfelhasználási formák (pl. műholdas műsorsugárzás, vezetékes továbbközvetítés)⁷² meghatározott szempontjai képezik a szabályozás tárgyát, amelyek terén a jogközelítés a tagállamközi kereskedelem zavartalansága, s ezzel a belső piac versenyképességének biztosítása szempontjából – tehát elsősorban gazdasági érdekek okán - indokolt.⁷³

A közösségi szerzői jogi irányelvalkotás második generációjának nyitó aktusaként kezeli a szerzői jogirodalom az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló (ún. INFOSOC) irányelvet.⁷⁴ A verejtékes kompromisszumok árán megalkotott INFOSOC irányelv alapvető jellemzője immár a szerzői és szomszédos jogi problémák mozaikszerű, egyes kérdésekre koncentrálnak szabályozási gyakorlatával való szakítás, az anyagi szerzői jog terjedelme, illetve korlátai terén az átfogó szabályozás, az „első generációs szerzői jogi aquis communautaire hézagai” kitöltésének igénye.⁷⁵

Noha egy páneurópai szerzői jogrend körvonalai csak bizonytalanul mutatkoznak, a jogalkotási folyamat nem lezárt, amit a legújabb, a közös jogkezelés harmonizációját célzó irányelv-tervezet előterjesztése is igazol.⁷⁶

⁷⁰ Reinbothe, im. 1. oldal

⁷¹ 14.5.1991 (RL 91/250/EWG) – Abl. EG L 122 v. 17.5.1991., 11.3.1996 (RL 96/9/EG) – Abl. EG L 77 v. 27.3.1996.

⁷² 6.10.1993 (RL 93/83/EG) – Abl. EG L 248. A dolgozatnak nem célja a vonatkozó irányelvek részletes bemutatása. Az áttekintést ld. BÉRCESI: 17-18. oldal

⁷³ Vö. TÓTH Péter Benjamin: A digitalizálás és a digitális közzététel szerzői jogi vonatkozásai, www.artisjus.hu (tanulmányok), 1-2. oldal

⁷⁴ 2001.05.22. – az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve – HL L 167.

⁷⁵ Reinbothe: im. 2. oldal

⁷⁶ Ld. Lentebb 4.2.3 pont

4.2 A közös jogkezelés az EU-jogában

4.2.1 A közös jogkezelés mint szerzői jogi jogintézmény és mint versenykorlát általában

A szerzői jog – mint általában a szellemi tulajdonjogok – lényege a monopolhelyzet, azaz a szerző, illetve a szerzői jogtulajdonos kizárólagos rendelkezési jogának biztosítása a műve felett. A szerzői jog hagyományos, a privilégiumrendszer örökségéből táplálkozó territorialitása területileg széttagolt jogosításokat feltételez. Miután a közös jogkezelés elsődleges funkciója a jogosítás, illetve jogérvényesítés, így értelemszerű, hogy a közös jogkezelő szervezetek pozíciója területileg meghatározott jogosítási monopóliumokat is rejthetett.

A közös piaci integráció hajtóerejeként fennálló közösségi versenyjogi szabályok alapján az Európai Bizottság kellő időben fellépett annak igényével, mely szerint a monopolhelyzetben lévő közös jogkezelők egyes magatartásait ítéli meg. Mindeközben pedig érintetlenül meghagyja a szerzői jog és a szomszédos jogok egymástól elválaszthatatlan korlátozásait. A közös jogkezelő szervezetek tradicionális értelemben véve kivételnek örvendtek, annak ellenére, hogy a digitális fejlődés felgyorsulásáig, - mely voltaképpen napjainkban is zajlik – a közös jogkezelők és a szerzői jog indokoltak bizonyos korlátozásokat, melyeket azonban nem tűrt el a Bizottság. A technikai fejlődés, a digitalizáció, illetve a kommunikációs lehetőségek bővülése napjainkra ugyanakkor olyan helyzetet teremtett, amelyben – különösen a zeneiparban - a szerzők és a közös jogkezelők komoly kihívások előtt állnak, a műfelhasználás érintettjeinek viszonya jelentősen átrendeződik.⁷⁷

A közös jogkezelés történeti fejlődésével kialakult helyzeten a digitális fejlődés úgy tűnik, részben változtatni kíván. Ezzel egyidejűleg azonban nem szabad megfeledkezni arról, hogy a megújult környezetben is szükség van a szerzői jogi rendszer fenntartására, valamint a jogvédelem működtetésére. Ezáltal elképzelhetetlenné válik a közös jogkezelő intézmények háttérbe szorulása. A súlypont sokkal inkább arra helyeződik, hogy mennyire lesz képes a jelenlegi rendszer továbbra is fennmaradni, és mennyiben képzelhető el változás? A tengernyi kihívás közül az egyik legégetőbb a közös jogkezelők számára, hogy ma már könnyen megvalósítható a szerzői jogok szerzők általi önálló kezelése, amely esetenként akár hatékonyabb is lehet a jelenlegi megoldásnál. Főképpen igaz ez a zenekiadókra, a zenemű- és hanglezkiadóira vonatkoztatva. Ám némely feladatot még a felkapott digitális jogkezelés sem vehet át. Ezekre ugyanis valamilyen megvalósulási formában az elkövetkező időkben is

⁷⁷ Vö. BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: im. 71. oldal

szükség van vélhetően. A közös jogkezelők pedig eleve ellátják e feladatokat, így többek között a kezelt művek dokumentálását, a piaci felügyeletet, a jogi tanácsadást, a jogfejlesztést, vagy éppen a szerzők támogatását. A problémákra többféle válasz is adható. Egyfelől a felmerült kérdést rendezheti a szerzői jog maga, mégpedig a saját szabályozási rendszerében, másrészt viszont egyéb jogterületek, így akár a versenyjog is kivívhat magának szerepet a megoldás kidolgozásában. Ez utóbbi ugyanis a szellemi tulajdonjogi védelemnek gyakorlatilag kiegészítő eszközeként jelenik meg. Nem szerezhethet azonban sem a versenyjog, sem a szerzői jog elsődleges szerepet a másikkal képest, legalábbis az Európai Közösséget illetően. A versenyjog ugyan kétséget kizáróan rendkívül dinamikusan fejlődik, s az Európai Közösség történetében „sikerpolitikaként” számon tartott piacsabályozási megoldást képvisel, így megvan a sajátos helye a szabályozási környezetben. Eszközrendszere alkalmas megítélni bizonyos magatartásokat, a dinamikus hatékonyság által felvetett kérdések pedig ezzel egyidejűleg komoly kihívás elé állítják a jogalkalmazókat.⁷⁸

4.2.2 A közös jogkezelés intézményének EU-síkon történő értékelése eseti döntések tükrében

4.2.2.1 A Bíróság elvi élű döntései

A közös jogkezelők fentebb vázolt pozíciójából következően szükségszerűnek mondható, hogy a közös jogkezelési tevékenység az Európai Bíróság esetjogában is korán felbukkan, illetve a Bizottság – különösen a Versenyjogi Főigazgatóság – tevékenységének is fókuszába kerül.

Ékes példái ennek a következőkben – önkényes választás alapján, a teljesség igénye nélkül - taglalt jogesetek, melyek közül elsőként a Deutsche Grammophon kontra Metro ügyet emelem ki, mely rendkívüli jelentőséggel bír mind az áruk szabad áramlása, mind az ún. jogkimerülés tekintetében. Ugyanakkor pedig jelentős megállapításokat rejt a versenyjogi szabályozásokkal kapcsolatosan is. Az Európai Bíróság elé előzetes döntéshozatali eljárás keretében jutott közös jogkezelőkkel kapcsolatos ügyben a Hanseatisches Oberlandesgericht Hamburg azt a kérdéskört vizsgálta, hogy vajon egy, a nemzeti jog által a hangfelvételyártónak garantált, azaz oltalom alatt álló termékek forgalmazására vonatkozó jog akadályozhatja-e – a közösségi jog megszegése nélkül – a nemzeti területen az említett gyártó hozzájárulásával egy másik tagállamban jogtisztán forgalmazott termék árusítását. A bírósági

⁷⁸ LÁNCHIDI: 4. oldal, Vö még: BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: 185-187. oldal

állásfoglalás szerint, ha a szerzői jognak egy szomszédos jogára azzal a céllal hivatkoznak, hogy egy adott tagországban meggátolják valamely terméknek a jogosult hozzájárulásával a termék forgalmazását, azzal járna, hogy a nemzeti piacok elszigetelődését legitimé tenné. Mindez pedig abba az alapvető célba ütközne, amely e piacok egységgé kovácsolására fókuszál. Világosan kitűnik, hogy ezt a célkitűzést nem lehetne elérni abban az esetben, ha a tagállamok számára lehetővé válna a piac felosztása. A Bíróság nyomatékosította, s ezzel együtt lefektette az alapelvet, mely szerint egy szellemi alkotáshoz fűződő jog gyakorlása nem jelent önmagában véve gazdasági erőfölényt, ugyanakkor fontos tényező lehet.⁷⁹

Szintén előzetes döntéshozatali eljárás útján került az Európai Bíróság elé a közös jogkezelés ügye a Basset kontra SACEM ügy révén a versailles-i fellebbviteli bíróságtól. Az ügy egyrészt az áruk szabad áramlását érintette. A SACEM Franciaországban ún. kiegészítő, mechanikus reprodukciós díjat kért, bekalkulálva ezt az általánosan fizetendő díjba. A hangsúly arra helyeződött a kérdés felvetésnél, hogy a rögzített zeneszámok nyilvános lejátszása esetén vajon jogszerű-e az említett reprodukciós díj követelése. Természetesen az Európai Bíróság és az Európai Bizottság is vizsgálta az eljárás alatt a SACEM által kért díjakat. Az Európai Bíróság kifejezésre juttatta, álláspontja szerint az, hogy egy közös jogkezelő szervezet él a nemzeti jog által biztosított jogokkal, még önmagában nem jelenti a közösségi jog megsértését. Ezzel párhuzamosan a nemzeti bíróság megállapította, hogy a szóban forgó közös jogkezelő valójában gazdasági előnyt szerezve erőfölényben van a közös piacon. Összegezve azonban a közös jogkezelőket ismételten de facto monopóliumként határozták meg, amely részben a nemzeti jogokból eredeztethető.⁸⁰

A Ministère public kontra Jean-Louis Tournier ügyben már a kölcsönös képviselési megállapodások kerültek hangsúlyos szerepbe. A francia fellebbviteli bíróság továbbította az ügyet az Európai Bírósághoz, s a Basset kontra SACEM esethez hasonlóan a kiszabott díjak váltak kérdésessé. Ezek a kérdések pedig Jean-Louis Tournier, a SACEM igazgatója ellen folyamatban lévő büntetőeljárás keretében bukkantak fel. A kifogás szerint a SACEM kiugróan nagy, ezzel aránytalan és meglehetősen szokatlan szolgáltatási díjat fizettetett egy szórakozóhely üzemeltetőjével. A magánfél állította, hogy a SACEM által kirótt jogdíj összege tisztességtelen, ennél fogva a társaság visszaél az erőfölényével. A díjak összege tagadhatatlanul magasabb volt a más tagállamokban felszámított jogdíjakhoz képest. Végeredményben több kérdés előterjesztésére került sor az ügy folytán. A korábbi ítéletekhez

⁷⁹ BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: im. 73-74. oldal

⁸⁰ BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: im. 95-96. oldal

viszonyítva ez esetben már jóval mélyre hatóbban elemezte az Európai Bíróság a közös jogkezelők egymáshoz való viszonyulását, annak jogi alapjait, s vizsgálta továbbá a jogdíjak mértékét is. A Bíróság ítéletében számos, korábban tisztázatlan kérdést világított meg. Fontos megállapításokat tett az összehangolt magatartások értékelése körében, hangsúlyozva, hogy az csupán akkor ütközik a közösségi jogba, amennyiben nincs az ilyen jellegű magatartásra más ésszerű magyarázat. A Bíróság kijelentette, hogy az óriási összegű jogdíjakat nem lehet, sőt nem szabad a szervezet hatalmas összegű működési költségeivel indokolni, ezzel a kijelentéssel arra célozva, hogy az nem működik kellő hatékonysággal.⁸¹

4.2.2.2 A Bizottság aktivitása

Tremblay kontra Bizottság-I. ügyben ugyancsak a táncos szórakozóhelyek üzemeltetői helyezkedtek szembe a SACEM-mel. Azonban ez esetben az Európai Bizottságnál éltek bejelentéssel. Felháborodásuk lényege a korábban már megismert problémákra összpontosított, mégpedig, hogy a közös jogkezelők felszabdálják a piacot egymás közt. Végül a panasz vizsgálatát függőben hagyta az Európai Bizottság, tekintettel az előzőekben már ismertetett előzetes döntéshozatali eljárásokra. A Tremblay kontra Bizottság-II. ügyben két év elteltével visszakerült az eset az Elsőfokú Bírósághoz. A Bizottság ugyanis kijelentette, hogy meggyőződése szerint a közös jogkezelők párhuzamos magatartása annak köszönhető, hogy ők hasonló helyzetben vannak az egyes tagállamokban. Az ítélet abból a szempontból fontos, hogy ekkor már teljes bizonyossággal helyeselte a korábbi joggyakorlatát.⁸²

Az ezután következő meghatározó esemény a közös jogkezelés, illetve a közös jogkezelők versenyjogi értékeléséhez kapcsolódóan az IFPI Simulcasting-ügy volt, amelyben az Európai Bizottság a digitális kihívásokra reagáló közös jogkezelők kölcsönös képviseleti megállapodásait elemezte, és értékelte. Egy ún. modell-megállapodás állt a vizsgálat fókuszában, amely alapján a sugárzó szervezet a saját közös jogkezelőjétől kérhet az egész világra szóló engedélyt, azaz a multi-territoriális licencek megadását és a párhuzamos közvetítést teszi lehetővé. Ez utóbbi a közösség területén versenyre teremtene lehetőséget, mely ugyan kívánatos, de nem igazán valósul meg. Jelen ügy horderejét mutatja, hogy közvetve érinti a közös jogkezelők és a felhasználók közötti viszonyt. A Bizottság határozata markáns fejlődést jelentett a közös jogkezelőkre vonatkozó joganyag fejlődésében, különös tekintettel a digitális fejlődés kérdését illetően. Előrelépésnek tekintette továbbá az európai

⁸¹ BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: im. 96-98. oldal

⁸² BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: im. 103-105. oldal

szintű forgalmazás lehetőségét, annak hatékonysága és az alacsony tranzakciós költségei révén, de nem engedélyezte a piac területi felosztását.⁸³

A Bizottság az IFPI Simulcasting-ügyben már jelentkező problémakör folytatásával találta magát ismét szemben. Méghozzá a Santiago Megállapodás vonatkozásában. Ez ugyanis a zeneművek online környezetben történő nyilvános előadásának engedélyezésére szóló jogra vonatkozik. A megállapodás feljogosította a feleket arra, hogy ne kizárólagos engedélyt adjanak ki a másik fél repertoárjába tartozó zeneművek nyilvános előadására online környezetben. Azonban a Bizottság ez esetben is határozottan ellenállt a területi felosztás lehetőségének. Az ügy megoldása ismét arra szorítkozott, hogy a technológiai fejlődés által lehetővé tett digitális megoldások a szerzői jog lényegének megőrzése mellett a verseny bizonyos fokú bevezetését tegyék lehetővé. Az eset különlegessége, hogy a holland BUMA és a belga SABAM nem igyekezett megvédeni a Bizottság által vitatott klauzulát, sőt kötelezettségvállalásokat tartalmazó választ küldött neki.⁸⁴

A fent részletezett két eset mintegy előfutára volt az ugyancsak közös jogkezelési megállapodásokról szóló, ám jóval hangsúlyosabb ügynek, melyben a Music Choice panaszt emelt a Szerzői Jogvédő Szervezetek Nemzetközi Szövetsége, azaz a CISAC (Confederation Internationale des Societes d'Auteurs et Compositeurs) ellen, amely a közös jogkezelő szervezetek nemzetközi társulása. A panasz a CISAC tagszervezeteit képező közös jogkezelő szervezetek közötti mintaszerződést érinti, mely a nyilvános előadás jogával kapcsolatosan kötendő.⁸⁵ A panaszhoz később hozzásatolták az RTL csoport sérelmeit is, amelyet az a német GEMA közös jogkezelő ellen nyújtott be, nehezményezve, hogy az megtagadta tőle az Európa egészére kiterjedő, zenés műsorközvetítési tevékenységére vonatkozó engedély kiadását. A Bizottság az ügyben három területre kiterjedő kifogást közölt a CISAC, illetve az európai tagszervezeteinek túlnyomó többségével. E három pont a vezetékes továbbközvetítés, a hozzáférhetővé tétel lehívásra és a műholdas sugárzás volt. A közös jogkezelők annak ellenére, hogy nem értettek egyet a Bizottsággal, kötelezettségvállaló nyilatkozatokat tettek, amelyben elfogadták, hogy a Közösségen belül keletkező képviseleti megállapodásaikból kiveszik a területi hatályra vonatkozó kikötéseket, valamint, hogy a kifogásolt három területre nézve saját repertoárjuk tekintetében az egész Közösség területére kiadnak felhasználási engedélyeket. Azonban az eljárást még így sem sikerült lezárni.

⁸³ BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál : im. 105.-111. oldal

⁸⁴ BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: im. 112-113. oldal

⁸⁵ A Bizottság határozata C (2008) 3435 2008. július 16. (ügyszám COMP/C-2/38.698- CISAC)

A Bizottság ebből a megfontolásból hozta a CISAC határozatot, amely az eredeti kifogástól már lényegesen eltért, hiszen már nem tartotta közösségi jogba ütközőnek a kölcsönös képviseleti szerződések területi korlátozását.⁸⁶

4.2.3 Jogalkotási kezdeményezések és eredmények

Az Európai Bizottság által készített szerzői jogi intézményeket érintő jogalkotási akcióprogramok közül elsőként különösen az ún. Zöld könyvek emelhetők ki. Az ezek alapján történt egyeztetések, viták és kompromisszumok révén a bizottsági koncepciók ún. munkaprogramokként konkretizálódtak, s tartalmi alapot képeztek a szerzői jogi normaalkotás előkészítő fázisaiban. A Bizottság 1988-ban publikálta a szerzői jogra vonatkozó első átfogóbb jogharmonizációs elképzeléseit, méghozzá „Zöld Könyv a szerzői jogról és a technológiai kihívásról – szerzői jogi kérdések, amelyek azonnali cselekvést követelnek” címen. Az első Zöld Könyv a modern technika nagyléptékű fejlődése folytán elnapolhatatlan jogalkotási kihívásokra igyekezett mihamarabb válaszokat találni. Erre figyelemmel külön fejezetekben részletezte egyebek mellett a szerzői művekkel való „kalózkodás”, a hamisítás, a többszörözés, az audiovizuális műpéldányok terjesztése, a software- és adatbázis-védelem terén javasolt intézkedéseket egyaránt. Előfordult, hogy a jogirodalom olykor éles kritikával illette a Bizottság javaslatait. A Zöld Könyv ugyanis a szerzői-felhasználói érdekköröknek csupán az egyik elemét, a gazdasági vonatkozásokat értékelte. A Zöld Könyvben megfogalmazott elvek az 1990-es években meginduló jogalkotás alappilléreivé váltak, utóbb pedig irányelvi normákká kristályosodtak. A közösségi normaalkotás szerzői jogi vonatkozásának első fázisában eredményként tehát az ún. „első generációs” irányelvek megalkotása volt. A digitális technika, illetve a tipikusan internet útján megvalósuló műfelhasználások szerzői és szomszédos jogokra gyakorolt befolyása az európai jogalkotó számára is kihívásként jelentkezett, amelynek egyre inkább égető megoldási igényére a jogalkotási koncepciót kijelölő, „A szerzői és szomszédos jogok az információs társadalomban” című Zöld Könyv 1995. évi publikálása is érzékeltet. Annak pontos vizsgálatát irányozta elő, hogy az új technológiai vívmányok a szerzői és szomszédos jogok rendszerére milyen hatásokat gyakorolhatnak. A zöld könyv publikálását követő konzultációk egyik tárgyaként a közös jogkezelés normaanyaga is szerepelt. A lefolytatott egyeztetések nyomán véglegesített bizottsági álláspont képezte a „második generációs” normatív forrást, az

⁸⁶ LÁNCHIDI: 12-13. oldal, valamint A szerzői jogok közös kezelésének versenyjogi vonatkozásai 2008, 115-118. oldal

ún. INFOSOC irányelv megalkotásának alapját, amely azonban a közös jogkezelésről nem tett említést.

A Bizottság 2008-ban „Zöld Könyv a tudásalapú gazdaságban” címmel újabb értelmezést végzett, és konzultációt indított. Ennek kiindulópontja tulajdonképp az INFOSOC irányelv megalkotásával megteremtett jogi helyzet, azaz annak felismerése, hogy a szellemi tulajdonjogok megfelelő védelme a tudásalapú gazdaságban az innováció ösztönzésének alapvető feltétele. A harmadik Zöld Könyv nyomán indult konzultáció, illetve az ennek eredményeit összegző bizottsági közlemény alapján konkrét jogalkotási lépésekre még nem került sor.⁸⁷

A közös jogkezeléshez fűződő európai közösségi dokumentumok sorát az Európai Parlament 2003-as – első - jelentése nyitja meg.⁸⁸ A jelentést a Parlament Jogi és Belső Piaci bizottságai készítették el. A jelentés nyomatékosítja, hogy a szerzői jogok közös kezelése terén nélkülözhetetlen a közösségi fellépés, amely tiszteletben tartja a szerzői jog, valamint a versenyjog elveit, továbbá összhangban van a szubszidiaritás és az arányosság elveinek elvárásával. A jelentés nagyon helyesen ismer számos, korábban már tárgyalt szempontot, amelyeknek a szabályozás alapjául kell szolgálniuk. A dokumentum a közös jogkezelőkre vonatkozó nemzeti szabályozások közti különbségeket nagy súlyúnak értékeli. Mindezeket a követelményeket tehát közösségi szinten, azaz kötelező jogi aktussal kell előírni.⁸⁹

Ezt követően az Európai Bizottság 2004 áprilisában kiadott egy közleményt a Tanács, a Parlament valamint a Gazdasági és Szociális Tanács számára.⁹⁰ E dokumentumban már fellelhetők a későbbi elképzelések kezdeményei, bár legtöbbször még kevéssé kiforrt és csupán alternatívaként felvetett formában. A közlemény kitüntetett figyelemben részesíti az online jogosítást, amelyről kijelenti, hogy az per definitionem határokon átnyúló tevékenységet tesz lehetővé. Továbbá a Bizottság – ekkor még – elismeri az egyablakos ügyintézés fontosságát. Úgy vélekedik róla, hogy az „a jogosultak és a felhasználók számára is jelentős előnyt biztosít, ezért nem szabad veszélyeztetni”. Ezt a nézetét azonban egy év alatt gyökeresen megváltoztatja.⁹¹

⁸⁷ BÉRCESI: Ügyészek Lapja 2011/6. 5.-26. oldal

⁸⁸ European Parliament Report on a Community framework for collecting societies for authors' rights – A5-0478/2003 final

⁸⁹ Vö. BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: 141.-142. oldal

⁹⁰ Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee: The Management of Copyright and Related Rights in the Internal Market – COM(2004) 261 final

⁹¹ Vö. BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: 142-144. oldal

Jelentőségét tekintve különösképpen kiemelkedik a közös jogkezelésre vonatkozó közösségi dokumentumok közül a Bizottság munkaanyaga és hatástanulmánya 2005-ből, melynek címe „Tanulmány a szerzői jog határokon átívelő kezelésére vonatkozó közösségi kezdeményezésről”. Azért számottevő jelentőségű, mert ebben publikálta a Bizottság először a közös jogkezelés optimálisnak tekintett modelljére vonatkozó elképzeléseit érvekkel alátámasztva. Méltó arra, hogy az EK politikájában egyfajta mérőföldkőnek tekintsük a közös jogkezelési megoldásai miatt. Ennek ellenére a munkaanyagot számos pontján heves kritika érte.

A munkaanyag és a hatástanulmány megjelenését követően nem sokkal a Bizottság kibocsátotta – a 2011. évi hazai Szjt-módosítást is „ihlető” - Ajánlását „a jogszerű online zeneszolgáltatás érdekében a szerzői és szomszédos jogok közös, határokon átnyúló kezeléséről”⁹². A létrehozott dokumentum a kritikai észrevételek szerint leginkább a jogosultak érdekeit tartja szem előtt, amikor a fent említett hatástanulmány ún. 3-as opcióját kívánja megvalósítani. Azaz a jogkezelők közti szabad választás lehetőségének megadását célozza, de emellett tartalmaz előírásokat a jogkezelők működésére vonatkozóan is.⁹³

Éppen ebből adódóan foglalkozott intenzíven az Európai Parlament Jogi Bizottsága az Ajánlással. A téma részletes feldolgozásával, és egy későbbi jelentés előkészítésével pedig a magyar EP-képviselőt, dr. Lévai Katalint bízták meg. Mérsékelt kritikával illeti egyfelől a soft-law megközelítést, aláhúzza a kulturális diverzitás jelentőségét, valamint amellet érvel, hogy egyetlen irányelv sem írhat elő kötelezően egy jogkezelési modellt. Hangsúlyos kiemelni, hogy a riportőr helytállóan irányítja a figyelmet az európai online zenei piacnak azokra a sajátosságaira, amelyek az amerikai modelltől markánsan megkülönböztetik azt. Végül felhívja a Bizottságot, hogy körültekintően vizsgálja meg az Ajánlás megvalósításával kapcsolatban a tisztességes verseny és a kulturális sokféleség szempontjainak érvényesülését. Majd ezek a nézetek drasztikusan megváltoztak abban a Jelentésben, amelyet először az Európai Parlament Jogi Bizottsága, majd maga a Plenáris Ülés is nagy többséggel fogadott el. A szemléletváltást a „Lévai-jelentés” néven ismertté vált új dokumentumnak azzal a kijelentésével lehet a legjobban érzékeltetni, mely szerint a zene nem árucikk, a közös jogkezelők pedig főként nonprofit szervezetekként vannak jelen. Az ellenőrzött versenyen

⁹² A Bizottság 2005. május 28-i 2005/737/EK ajánlása

⁹³ BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: im. 147. oldal

alapuló rendszer bevezetése valamennyi jogosult érdekét, illetve a kulturális sokszínűség előmozdítását szolgálja.⁹⁴

A következő jogalkotási momentum viszont már a jogharmonizáció új dimenziójaként ismeretes, mivel a közös jogkezelés tekintetében uniós szintű normaanyagot készít elő. Az Európai Parlament és a Tanács irányelvjavaslatának⁹⁵ legfőbb célja volt, hogy megfelelő jogi keretet teremtsen a közös jogkezelő szervezetek által a jogtulajdonosok nevében végzett közös jogkezelés számára azáltal, hogy olyan szabályokat ír elő, amelyek garantálják a közös jogkezelő szervezetek hatékonyabb irányítását, ezzel együtt átláthatóságát is. Ugyanakkor pedig ösztönzi, elősegíti az alkotók zeneművekre vonatkozó jogainak több területre érvényes engedélyezését. Hozzájárulásra van ugyanis szükség akkor, ha olyan szolgáltatás nyújtása történik, amelynek során egy szerző védelem alatt álló művének a felhasználására kerül sor. Természetesen az ilyen jellegű szolgáltatások online módon is nyújthatók, az offline megoldás mellett. Ezzel együtt a közös jogkezelők különösen fontos szerepet játszanak, különösen ott, ahol nincs lehetőség az egyéni alkotókkal való tárgyalásra. Két területen van szükség tevékenykedésre. Elsőként a közös jogkezelés valamennyi ágazatában át kell alakítani a tagok és a felhasználók számára kínált szolgáltatásokat, tekintettel a hatékonyság, a pontosság és az átláthatóság követelményére. Másfelől viszont az online kulturális tartalmak osztatlan piacának fejlődése változásokat követelt meg a szerzői jogok engedélyezése terén. A szétaprózódás ugyanis gátolja, hogy a fogyasztók a lehetőségeikhez mértén legszélesebb körben férjenek hozzá a repertoárokhoz. Célkitűzéseinek eléréséhez figyelembe veszi a tartalmak digitális dematerializációjának kihívásaira adható egyes megoldásokkal kapcsolatos további felvetéseket.⁹⁶

Az irányelvjavaslat a működési formájára tekintet nélkül közös jogkezelőnek minősít minden olyan szervezetet, amely „a tagjai tulajdonában áll vagy általuk ellenőrzött, illetve amely jogszabály, engedményezés, engedély vagy más szerződéses megállapodás általi felhatalmazás útján, egyetlen vagy fő céljaként kezeli egynél több jogtulajdonos szerzői és szomszédos jogait”.⁹⁷ Kitűnik, hogy a javaslat a közös jogkezelést alapvetően gazdasági-vállalkozási tevékenységnek tekinti, átláthatósági szabályainak előképét is elsősorban a

⁹⁴ BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: im. 148.-149. oldal

⁹⁵ 2012. július 11. Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek jogainak belső piacon történő online felhasználására szóló, több területre érvényes engedélyezéséről COM(2012) 372 final

⁹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és zeneművek jogainak belső piacon történő online felhasználásra szóló, több területre érvényes engedélyezéséről

⁹⁷ Az Európai Parlament és a Tanács irányelvjavaslatának 3. cikk c) bekezdése

gazdasági társaságokra, főként a pénzügyi szolgáltatókra alapítja. Úgy vélem, önmagában is meglehetősen különös megközelítés, hogy a nonprofit szektor és a vállalkozási szféra összemosva kerüljön értelmezésre, annak ismeretében azonban még megdöbbentőbbnek, hogy a Bizottság számára vélhetően ismert a nonprofit egyesületként való működési modell Európában rendkívüli elterjedtsége. A szabályozásnak ezt a koncepcióját alapjaiban elhibázottnak értékelem. Pláne, hiszen Magyarország számára is káros következményekkel járhat. Meggyőzősédem, hogy hazánk érdeke egy olyan irányelv megszületése, amely minden tagállamra nézve azonosan határozza meg a közös jogkezelés tevékenységének működési keretfeltételeit.

4.3 Távlatok, problémák

Ezen a ponton csatlakoznék a Gyertyánfy Péter által felvetett jövőbeli megoldásra váró kérdések⁹⁸ felvetéséhez, melyek indokoltságát a fent már taglalt 2012. július 11-i irányelvjavaslat is erősíti. Az itt felbukkanó leghangsúlyosabb kérdés, hogy a közös jogkezelés intézménye maradjon-e monopólium, vagy kerüljön piaci megközelítésbe. Ez a felvetés tovább bontható, hiszen mindkét álláspont mellett szólnak érvek. Így véleményem szerint a monopólium előnyére írhatjuk a legfőbb tulajdonságát, az átlátható közös jogkezelést, mely abból adódna, hogy egyetlen közös jogkezelő egységes áron látná el a feladatát. Ezzel szemben a közös jogkezelés piaci megvalósulási formája további két ágra bontva értelmezhető. Ugyanis ha a piaci megoldás veszi át a vezetést, akkor korántsem mindegy, hogy ez alatt ténylegesen mit értünk: nemzeti vagy közösségi piacot. Ebből pedig már egyenesen következik a területi hatály elvének kérdése, miszerint akkor az egyes közös jogkezelő szervezetek európai méretűek is lehetnek akár a repertoár tekintetében, vagy a territorialitás elve továbbra is érvényben marad? Magam részéről én nem látom – egyelőre – elképzelhetőnek, hogy akár az Artisjus, akár más hazai közös jogkezelő szervezet Európa másik szegletében eredményesen tevékenykedni tudjon. Másfelől pedig álláspontom szerint piaci viszonyok között, mivel a jogosultak számára megnyílik a választás lehetősége, megeshet, hogy egyetlen kötelező közös jogkezelő kijelölésére kerüljön sor, amennyiben egyik közös jogkezelő szervezetnek sem tagja a szerző, a jogosult. Ekkor az állam által felhívott, kijelölt közös jogkezelőnek kötelezően foglalkoznia kell a jogosulttal. Ennek a jobb megértését szolgálhatja vélhetően az a szemléltető példa, hogy e magatartás mögött az egyetemes szolgáltatások jellegzetessége fog felsejleni. Egyik közüzemű szolgáltató sem

⁹⁸ Ld. fentebb - GYERTYÁNFY

mondhatja ugyanis azt, hogy Magyarország elrejtett, alig lakott vidékeire nem építi ki a telefonvonalat, arra hivatkozva, hogy vélhetően több száz év a befektetés megtérülésének ideje, míg ugyanez a fővárosban akár néhány hónap is lehet. Nos, mindenesetre fejtörésre ad okot, hogy az Unió által taposott nyomvonal hazánk számára járható út-e.

Kérdés lehet továbbá, hogy a hangsúlyos szerepet élvező hagyományos közös jogkezelő szervezeteket részesítsük-e előnyben, illetve szerepüket mennyiben árnyalják (jelentéktelenítik?) a jogkezelés modern formái, így különösen a DRM, azaz a digitális jogkezelés technikái. A terjedelmi kötöttségek miatt a dolgozat nem térhetett ki utóbbi fontos, külön tanulmányt érdemlő kérdésre, de zárszóként úgy vélem, nem túlzás kijelenteni, hogy az európai közös jogkezelés most jutott sorsfordító pontra...

Irodalomjegyzék

- Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács: Égen-földön informatika Az információs társadalom technológiai távlatai. Budapest, Typotex Kiadó, 2008.
- FALUDI Gábor: A közös jogkezelés szabályozási környezetének változásai, in.: Emlékkönyv Ficsor Mihály 70. születésnapja alkalmából, Bp. 2009., 64-92. old.
- FALUDI Gábor: Első oldal. [A szerzői jogi törvény 2012. január 1-jén hatályba lépő legutóbbi, javarészt a közös jogkezelési fejezetet érintő, módosításai egyes elemeinek bemutatása.], Infokommunikáció és Jog, 47. szám, 2011/12.,
- FALUDI Gábor: A közös jogkezelő szervezetek felhasználási szerződései, in: Liber Amicorum, Studia Gy. Boytha dedicata (Ünnepi dolgozatok Boytha György tiszteletére), ELTE ÁJK Budapest, 2004. 81-104. oldal,
- BENÁRD Aurél és TÍMÁR István (szerk.) A szerzői jog kézikönyve. Budapest, 1973.
- NÓTÁRI Tamás: A magyar szerzői jog fejlődése. Szeged, Lectum Kiadó, 2010.
- Statute of Anne, 1709-10, 8 Anne c. 19
- GERVAIS, Daniel: The Changing Role of Copyright Collectives in: Collective Management of Copyright and Related Rights szerk: Daniel Gervais, Kluwer Law International BV, The Netherlands
- Gesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Tonkunst, Deutsches Reichsgesetzblatt 1901, Nr. 27, S. 227 – 239
- KISS Zoltán és KULCSÁR Eszter (szerk.): Szerzői jog a gyakorlatban, A szerzői jogi szakértőtestület véleményének gyűjteménye 1997-2003, Budapest, KJK-KERSZÖV, 2004
- GYENGE Anikó: Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere, Budapest, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2010.
- BOYTHA György: A hatályos szerzői és szomszédos jogi sokoldalú szakegyezmények, A Szerzői jogi törvény magyarázata, Budapest, KJK-KERSZÖV, 2000.
- GYERTYÁNFY Péter (szerk.): A szerzői jogi törvény magyarázata, Budapest, Complex Kiadó és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 2006.
- GYERTYÁNFY Péter: Tévúton az európai zenei közös jogkezelés, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 4. (114.) 6. szám, 2009. december
- Agreement on Trade- Related Aspects of Intellectual Property Rights, Article 44-64.

- SPRÁNITZ Gergely: Digitális tartalmak szerzői jogi védelme online környezetben, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2. (112.) évfolyam 4. szám, 2007. augusztus
- MILASSIN László: A világháló és az EU szerzői joga, Kalocsa, Kaloprint Nyomda Kft., 2006
- Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának kiadványa, SIMON Dorottya, 2012
- PALOTÁS Gábor: Multimédia szolgáltatások IP hálózatokon: Triple Play
- GÉRA Eleonóra Erzsébet és CSATÁRI Bence: A Zeneszerzők Szövetkezetétől az Artisjus Egyesületig, 1907-2007, A zenei közös jogkezelés száz éve Magyarországon, Budapest, Artisjus, 2007
- TÓTH Péter Benjamin: A digitalizálás és a digitális közzététel szerzői jogi vonatkozásai, www.artisjus.hu (tanulmányok)
- TATTAY Levente: A szellemi alkotások teljes körű újraszabályozása Magyarországon, Iustum Aequum Salutare V. 2009/2.
- BÉRCESI Zoltán: Szerzői jogi normaalkotás az Európai Közösségben, Ügyészek Lapja 2011/6.
- SZINGER András - TÓTH Péter Benjamin: Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz, Novissima Kiadó, Budapest, 2004, 97. oldal
- BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELI-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: A szerzői jogok közös kezelésének versenyjogi vonatkozásai, Versenyjogi Kutatóközpont, Bp. 2008.
- CSERBA Veronika – FICSOR Mihály – HEPP Nóra – KISS Zoltán – MUNKÁCSI Péter – PENYIGEY Krisztina: A közös jogkezelők által alkalmazott szerzői jogdíjak szerepe az audiovizuális szektorban, Összefoglaló tanulmány, Magyar Szabadalmi Hivatal Bp. 2007.
- LÁNCHIDI Péter: Zenei közös jogkezelés és versenypolitika az Európai Unióban című Ph.D. értekezés tézisei, http://www.doktori-iskola.law.pte.hu/files/tiny_mce/File/Vedes/lanchidi/lanchidi_tezisek_nyilv.pdf

Hivatkozott jogszabályok jegyzéke

- Ideiglenes Törvénykezési Szabályok I. 23. szakasza
- 1884. évi XVI. törvénycikk 3. §
- 1999. évi LXXVI. törvény 85. § (1)
- 106/1952. (XII. 31.) M. T. számú rendelet Szerzői Jogvédő Hivatal létesítéséről
- 107/1952. (XII. 31.) M. T. számú rendelet Zenei Alap létesítéséről
- 146/1996. Korm. rendelet a szerzői és szomszédos jogok közös kezeléséről

Hivatkozott internetes oldalak

- <http://www.piacessprofit.hu/egyeb-cikkek/a-konvergencia-kora/> [2012. 10. 15.]